

DESIGUALTAT 1 - IGUALTAT D'OPORTUNITATS 0

La immobilitat social i la condemna de la pobresa

La desigualtat es va desbocar a Espanya durant l'última crisi i no s'ha aconseguit controlar. El nostre país segueix sent el quart més desigual de la UE, i ni l'ocupació ni la protecció social han aconseguit la reducció de la pobresa i la redistribució d'ingressos. La pobresa s'ha convertit en un parany del qual es fa complicat sortir. A més, a major desigualtat, la mobilitat social entre generacions és menor, i nens i nenes hereten en major grau tant la riquesa com la pobresa de les seves mares i pares, el que fa impossible que gaudeixin de drets i d'oportunitats en igualtat de condicions.

ÍNDEX

RESUM EXECUTIU, 3

1. LA DESIGUALTAT ECONÒMICA A ESPANYA ES CRONIFICA, 8

1.1 Desigualtat d'ingressos, 9

1.2 Desigualtat de riquesa, 11

2. QUAN LES PERSONES RIQUES I LES POBRES SÓN GAIREBÉ SEMPRE LES MATEIXES, 13

2.1 Com de persistents són la pobresa i la riquesa, 14

2.2 La societat es polaritza a costa d'un aprimament de les classes mitjanes, 15

3. LA DESIGUALTAT DETERMINA EL FUTUR DE NENS I NENES, 18

3.1 Estructura econòmica i una vida pitjor que la del teu pare i la teva mare, 20

3.2 El sistema educatiu no iguala oportunitats, 21

4. QUÈ ESTEM FENT MALAMENT, 24

4.1 Ocupació, 24

4.2 Protecció social, 28

4.3 Sistema impositiu, 33

5. L'IMPACTE DE LA DESIGUALTAT I LA IMMOBILITAT SOCIAL EN EL GAUDI DE DRETS I OPORTUNITATS VITALS, 36

5.1 Desigualtats en el gaudi de la salut al llarg del cicle vital: esperança de vida desigual, 36

5.2 La segregació urbana: el peix que es mossega la cua, 38

5.3 Un altre peix que es mossega la cua: participació política, 38

5.4 La capacitat de tenir una vida plena i sentir-se feliç, 40

6 RECOMANACIONS, 41

6.1 Mesures salarials i d'ocupació, 42

6.2 Protecció social, 43

6.3 Recaptació fiscal, 44

"Si tinguéssim un alt grau de mobilitat d'ingressos, estaríem menys preocupats pel grau de desigualtat"

Alan B. Krueger,
assessor econòmic d'Obama, 2012

RESUM EXECUTIU

La desigualtat es cronifica

A Espanya la desigualtat es va desbocar durant la crisi i encara no hem aconseguit controlar-la. No només som el quart país més desigual de la UE, sinó que, després de Bulgària, som el segon país europeu en què la distància entre rics i persones empobrides ha augmentat més. Mentre que, el 2008, el 10% de les llars més riques comptaven amb 9,7 vegades més ingressos que el 10% dels més pobres, al 2017 tenen 12,8 vegades més ingressos.

La desigualtat de renda va augmentar fonamentalment per un daltabaix de les llars d'ingressos més baixos que no s'han recuperat amb el creixement econòmic. L'any passat van augmentar en 16.500 les llars en què no entrava cap tipus d'ingrés, xifra que va arribar als 617.000. També creix el nombre de rics. Els ultramilionaris (persones els actius nets de les quals equivalen o superen els 40 milions d'euros) van augmentar en un 4% el 2017.

Des de l'inici de la recuperació, el creixement econòmic ha beneficiat desproporcionadament les rendes altes. Durant l'últim any, l'1% més ric d'Espanya va acaparar 12 de cada 100 euros creats; mentre que el 50% més pobre se'n va repartir 9 de cada 100.

La desigualtat en riquesa també ha augmentat especialment per un increment del seu acaparament en les mans dels més rics, cosa que amb prou feines ha variat des de l'inici de la recuperació. L'1% més ric té el 24,42% de la riquesa, mentre que el 50% més pobre s'ha de repartir 7 euros de cada 100.

Immobilitat d'ingressos al llarg de la vida: quan els pobres i els rics són gairebé sempre els mateixos

L'impacte de la desigualtat s'intensifica si no hi ha mobilitat d'ingressos, ja que les conseqüències negatives i positives de la desigualtat es concentraran sempre en les mateixes persones.

Unes viuran sempre les conseqüències de la pobresa i tindran vides més curtes, pitjor salut i menys oportunitats; i altres acapararan de per vida els privilegis de comptar amb més ingressos.

Oxfam Intermón no pretén que la mobilitat social sigui la que condueixi totes les persones a ser riques, molt menys igualar en nivells de consum insostenibles, però sí que les persones en situació de pobresa i vulnerabilitat comptin amb oportunitats, recursos i capacitats que els permetin sortir de la pobresa, accedir i gaudir, en igualtat de condicions que la resta de la població, de drets essencials com la salut, l'educació o la participació política.

Espanya no només és més desigual, és més immòbil, especialment en els extrems: pobres i rics es repeteixen més que en altres països desenvolupats. En concret, som el quart país de l'OCDE on és més possible seguir estant en el 20% més ric després de quatre anys i les possibilitats de seguir empobrit superen en 10 punts la mitjana de l'OCDE.

Extrems molt enganxosos detonen l'existència de bosses de pobresa contra les quals no es fa prou i de mecanismes que permeten als rics "atrinxerar-se", acaparant privilegis i reduint la igualtat d'oportunitats.

Els vaivens es concentren a les classes mitjanes, especialment vulnerables en temps de crisi. Som el segon país de l'OCDE en el qual la crisi va arrossegar més famílies d'ingressos mitjans-baixos al 20% més pobre de les llars.

Fins a la crisi, com a societat anàvem de mica en mica reduint la pobresa i la desigualtat a costa de cohesionar-nos pel mig. La quantitat de persones riques i en situació de pobresa disminuïa des dels 70 fins als anys anteriors a la crisi. Pràcticament 7 de cada 10 persones formaven part de les classes mitjanes, un pes similar al d'aquest grup en altres països europeus.

No obstant això, després de la crisi i malgrat la recuperació, la societat es polaritza a costa d'un aprimament de les classes mitjanes. Hi ha menys població de classe mitjana i té menys ingressos. Una de cada 6 llars de classe mitjana va entrar en la pobresa durant la crisi i no ha recuperat la situació anterior. La classe mitjana espanyola té uns 10 punts menys de la renda nacional del que tenia al 2000.

La crisi ha destapat la incapacitat del nostre sistema de protecció social contra la pobresa i de l'ocupació per rescatar la població i reduir la pobresa. La taxa de pobresa va augmentar en 5,8 punts amb la recessió fins a arribar al 24,6% en la població menor de 65 anys i només ha baixat 1,4 punts tot i el creixement. La pobresa va augmentar 4 vegades més del que s'ha reduït des de la recuperació.

Determinats grups han estat especialment vulnerables i han quedat en major grau fora de la recuperació econòmica: migrants, dones i persones sense estudis.

No només el sistema no és capaç de reduir la pobresa, sinó que aquesta és ara més aguda. Hi ha més persones empobrides i, en canvi, el percentatge de renda nacional que s'han de repartir entre tots no ha variat.

A l'altre extrem, els rics són més i amb més ingressos. Acumulen 1 de cada 4 euros, una participació més gran fins i tot que en els 70, i malgrat que hi ha major nombre de persones del nivell alt d'ingressos, la seva renda ha augmentat proporcionalment més.

Immobilitat a través de les generacions: quan la desigualtat determina el futur de nens i nenes

Com més desigual és una societat, més condicionat serà el futur de nens i nenes pel nivell d'ingressos de la llar en la qual van néixer i menys igualtat d'oportunitats hi haurà entre uns i altres. L'OCDE estima que a Espanya fan falta 4 generacions perquè una família del 10% més pobre arribi als ingressos mitjans, uns 120 anys.

La raó d'això és que pares i mares més ben situats són capaços de dotar els seus fills i filles d'eines i recursos que els permetran conservar o millorar la seva posició. En societats molt desiguals, aquestes diferències són massa grans com perquè les famílies de renda baixa salvin els obstacles que els separen dels altres.

Són, per tant, els països més equitatius i on hi ha polítiques redistributives més fortes on hi ha més mobilitat social. Reduir la desigualtat és condició *sine qua non* per garantir la igualtat d'oportunitats. A Espanya, el fill d'un pare d'ingressos alts guanyarà un 40% més que el d'un pare d'ingressos baixos en fer-se adult. A Dinamarca, Finlàndia o Noruega aquest percentatge és la meitat.

La certesa que van tenir moltes famílies que els seus fills i filles arribarien a un nivell de vida més alt que el que ells van tenir, es va acabar quan va acabar la modernització de la nostra economia i el sector serveis va passar a ser el predominant. Això és una cosa que ha passat en tots els països desenvolupats, però amb matisos: on s'ha invertit i desenvolupat una economia on prevalen llocs de major qualificació i remuneració, hi ha més possibilitats de mobilitat social; per contra, països com Espanya, amb un sector serveis que s'ha "eixamplat per sota", amb més llocs precaritzats i de baixa qualificació, augmentaran les probabilitats de viure pitjor que els teus progenitors.

Allà on hi ha menys posicions socialment valorades i millor retribuïdes, aquestes tendiran a ser ocupades per nois i noies de famílies de millor renda; es limitaran les opcions de mobilitat social ascendent per a nois i noies de llars de menors ingressos, independentment que tinguin el mateix nivell acadèmic. Llevat que s'aposti per una millora de l'estructura ocupacional i per aconseguir una escola més equitativa, no hi haurà igualtat d'oportunitats.

No obstant això, el sistema educatiu és ara més inequitatiu que abans de la crisi. Mentre que, el 2008, els nois i noies del 20% més pobre de les llars abandonen l'escola abans d'obtenir un títol d'educació secundària postobligatòria (batxillerat o FP superior), 3,18 vegades més que els que provenen del 20% de

llars de més ingressos, ara ho fan 11 vegades més. De totes les persones que abandonen, 1 de cada 2 pertany al 20% de llars de menys ingressos.

Què estem fent malament

Les llars de renda mitjana i baixa depenen de dues fonts d'ingressos: els salaris i les transferències públiques; la primera genera desigualtat i la segona no aconsegueix reduir-la com caldria. El sistema impositiu tampoc no contribueix amb tot el seu potencial a redistribuir ingressos.

Ocupació: La contínua reducció del pes dels salaris en l'economia, atada per la devaluació salarial -especialment d'aquelles persones amb menor retribució, on abunden les dones- i la precarietat, és una de les majors causes de la desigualtat al nostre país. Els salaris són baixos i l'ocupació precària. Si tenim en compte la inflació, el 2017, els salaris es van reduir un 1,8%. El 51,65% de les persones assalariades inscrites al Règim General de la Seguretat Social tenen un contracte temporal, parcial o ambdues coses.

Com a conseqüència, el nostre mercat laboral genera molta menys classe mitjana que el d'altres del nostre entorn: 12,5 punts percentuals menys que a França i 16,4 punts que a Suècia. Diferències que no s'expliquen únicament per una major taxa d'atur.

La desigualtat ocasionada per la reducció del pes dels salaris en el PIB és el resultat de la combinació d'una estructura ocupacional basada en feines de baix valor afegit amb un marc legal que ha anat canviant per facilitar la contenció salarial i les formes atípiques d'ocupació. Les persones treballadores reben menys i més va a parar a accionistes i rendes de capital.

Quadre 2. La precarietat té rostre de dona

Malgrat els avenços de les dones en el món laboral en les últimes dècades, elles segueixen sent majoria en els llocs pitjor remunerats i més precaris. Una de les raons fonamentals es deu a la segregació ocupacional; les dones es concentren en sectors menys valorats, pitjor retribuïts i amb més precarietat. El 70,8% de les persones amb un contracte parcial no desitjat són dones.

Les idees, valors i creences sobre qui ha de fer què en el món laboral i familiar, són darrere d'aquesta situació i del fet que siguin elles les sobrecarregades amb treball de cures a la llar. El 53% de les dones amb ocupació asseguren que la maternitat ha retallat la seva projecció professional.

Protecció social: Espanya desaprofita el gran potencial que tenen les transferències públiques per reduir la desigualtat: som els cinquens que menys redistribuïm ingressos de tota la UE, el que denota un gran potencial de millora. Vam baixar nostre Gini 8 punts percentuals menys que la UE.

Una de les principals debilitats del nostre sistema de protecció social és la infradotació de les transferències públiques que no són les pensions: rendes d'inserció, ajuts a la criança, a l'habitatge... que, ineficients i mal dissenyades, limiten la nostra capacitat per reduir la pobresa. Sense tenir en compte les pensions, dediquem 6,8 punts percentuals menys de PIB a protecció social que França, 5,7 menys que Dinamarca i 2,7 menys que la mitjana comunitària.

Pel que fa al disseny, el nostre sistema és eminentment contributiu, el que vol dir que es finança fonamentalment amb aportacions de les persones treballadores a la Seguretat Social i en menor mesura amb fons provinents dels pressupostos generals. Això porta al fet que es repliquin les desigualtats del mercat laboral: aquelles persones que van poder aportar més per haver tingut més ingressos, reben més. Les dones, els joves en situació de precarietat o

la infància són els grans perjudicats pel fet que Espanya no compti amb major inversió en protecció social no contributiva que complementi la que s'articula a través de la Seguretat Social.

El resultat és que no vam treure de la pobresa ni una de cada quatre persones; Dinamarca, Irlanda o Finlàndia en treuen una de cada dues. A més, el nostre sistema és altament regressiu: les llars de més renda reben transferències de l'Estat més altes que els de renda baixa.

Quadre 3. Les transferències públiques protegeixen menys les dones

Com ja hem apuntat, les dones ocupen una pitjor posició en el mercat laboral: tenen carreres més curtes, més interrompudes i reben menys salaris. En dependre l'accés i la quantia de les prestacions del sistema de protecció social, de contribucions associades amb l'ocupació, les dones resulten pitjor protegides. El sistema de protecció social no reconeix que haver contribuït menys es deu a haver-se fet càrrec desproporcionadament dels treballs de cura a la llar, fonamentals per a les famílies i la societat. La bretxa de gènere de la pensió contributiva mitjana de les persones recentment jubilades és de pràcticament un 29%. La cobertura de les dones desocupades per la prestació per desocupació és 10 punts percentuals menor que la dels homes i la prestació mitjana és un 14,62% menor.

RecaptacPressió fiscal: Espanya recapta poc: la nostra pressió fiscal sobre el PIB és del 34,5%, 6,9 punts inferior a la mitjana de la zona euro, molt lluny de països amb economies comparables de la nostra com França o Itàlia (48,4% i 42,4% respectivament). La caiguda de la pressió fiscal durant la crisi va ser molt més gran que la d'altres països europeus i, al ritme de recuperació que portem, trigarem 9 anys a arribar a la mitjana europea.

A més, aquesta caiguda va venir acompanyada d'una reducció del pes de la recaptació provinent d'empreses i rendes de capital i un augment de la contribució de famílies i assalariats; reduint-se la progressivitat del sistema. L'impost de societats suposava, el 2007, 22,3 de cada 100 euros recaptats, ara tan sols 12; alhora que 83 provenen de les famílies.

La baixa recaptació de l'impost de societats és la principal causa que el nostre esforç fiscal suposi la meitat que el danès i estigui en nivells similars a l'hongarès. Tot i que les empreses fa temps que van recuperar el seu nivell de beneficis, es recapta la meitat que abans de la crisi. L'evasió i elusió fiscals, així com un sistema ineficient de beneficis fiscals, fan que els tipus efectius distin molt dels nominal. Les empreses de l'IBEX compten amb gairebé mil filials a paradisos fiscals.

Com a resultat, la capacitat redistributiva del sistema tributari espanyol és molt feble. El 2015, i considerant la imposició directa i indirecta, el 20% de la població més pobre va pagar de mitjana un 26,8% de la seva renda en impostos, una xifra superior a la de la resta de quintils, i només superada pel 10% més ric (que va pagar un 29,1%).

Recomanacions: quins objectius i polítiques públiques volem veure en els programes electorals?

Atesos els impactes socials i econòmics de la desigualtat, la seva reducció hauria de ser un objectiu prioritari de qualsevol projecte polític i ocupar les primeres pàgines dels programes electorals. És un objectiu just, urgent i impostergable, al qual ens obliguen els nostres compromisos internacionals adquirits amb la signatura espanyola dels Objectius de Desenvolupament Sostenible.

L'Objectiu 10 compromet els estats a reduir la desigualtat i la meta 10.4 és especialment rellevant per al cas espanyol, la cinquena economia europea però el quart país més desigual de la UE:

"10.4 Adoptar polítiques, especialment fiscals, salarials i de protecció social, i aconseguir progressivament una major igualtat."

Ocupació: **Recuperar el pes que els salaris tenien sobre el PIB abans de l'esclat de la crisi ha de ser un objectiu prioritari.** Reduir la desigualtat ocasionada pel mercat laboral i l'estructura econòmica passa per incrementar els salaris més baixos, reduint la precarietat, i prestant especial atenció a les dones com a majors afectades per aquestes desigualtats. [\(Recomanacions amb més detall a la pàgina 42\).](#)

Protecció social: **Els partits polítics s'han de posar com a objectiu modernitzar i dotar amb més fons al nostre sistema de protecció social, invertim 5,4 punts de PIB menys que la mitjana UE.** Cal augmentar els fons destinats a assistència social i reformar el disseny del sistema per millorar-ne l'eficiència i eficàcia i arribar a la mitjana europea de reducció de desigualtat i pobresa. [\(Recomanacions amb més detall a la pàgina 43\).](#)

Fiscalitat: **Si invertim menys en assistència social és en part perquè vam recaptar molt menys. Cal fixar com a objectiu recaptatori aconseguir, en el termini de tres anys, la mitjana de pressió fiscal de la zona euro (estem 6,9 punts de PIB per sota).** I fer-ho sense oblidar els principis d'equitat del disseny tributari. A més, cal assegurar que les grans empreses i les persones més riques paguen la seva quota justa d'impost lluitant contra els paradisos fiscals i acabant amb les deduccions i beneficis que no contribueixen al bé comú. [\(Recomanacions amb més detall a la pàgina 44\).](#)

1. LA DESIGUALTAT ECONÒMICA A ESPANYA ES CRONIFICA

"La veritable vàlua d'una societat es troba en com tracta els seus membres més vulnerables"
Mahatma Gandhi

El fort increment de la desigualtat econòmica durant els anys de crisi, i la seva tímida reducció durant els anys recents d'expansió, posen de manifest la incapacitat, tant del model econòmic com del sistema de prestacions socials, per reduir la bretxa entre la gent gran i els menors ingressos a Espanya. Tot i els quatre anys consecutius de creixement econòmic, els nivells de desigualtat, mesurats a través de diferents indicadors, continuen per sobre dels observats abans de la crisi.¹

Espanya continua sent un dels països europeus amb major desigualtat de renda. D'acord amb les últimes dades disponibles, el 2017 tan sols Bulgària, Lituània i Letònia presentaven nivells de Gini superiors.² Aquest mateix any, la concentració de la renda mesurada mitjançant l'índex de Palma (que mesura la relació entre la renda acumulada del 10% més ric de la població enfront del 40% més pobre) era d'1,3, un 18,5% superior a la mitjana de la Unió Europea dels 28. Tot i la lleu disminució registrada en els últims anys, a Espanya aquest índex és avui un 8% superior a l'observat al 2008.³

Entre 2008 i 2014, anys de crisi econòmica, l'índex de Gini va augmentar en 2,3 punts. Entre 2014 i 2017, anys de recuperació i creixement econòmics, aquest índex amb prou feines va disminuir en 0,6 punts. Amb aquest ritme de reducció anual, es necessitarien més d'11 anys per tornar als nivells de desigualtat anteriors a la crisi, els observats al 2007.⁴ Llavors, el nivell de desigualtat situava Espanya en el lloc 11 dels 27 països de la Unió Europea amb major desigualtat.

Igual que succeeix durant els anys de crisi, a Espanya els anys de creixement econòmic són molt diferents en funció de si s'és una persona rica o una persona en situació de pobresa. **La crisi va castigar especialment les llars més pobres, i la seva intensitat i durada van acabar per minar la resiliència de les llars de classe mitjana, arrossegant moltes d'aquestes famílies a la pobresa.** Tot i la tornada del creixement econòmic, les llars més pobres i les de classe mitjana que es van empobrir continuen sent els grans oblidats. Durant 2018, per exemple, l'1% de persones

El creixement econòmic, entre 2013 i 2016, ha beneficiat fins a 5 vegades més al 10% més ric que el 10% més pobre de la població

més riques d'Espanya va acaparar 12 de cada 100 euros de riquesa creada, mentre que el 50% en situació de major pobresa es va haver de repartir 9 de cada 100 euros.⁵ Un any abans, el 2017, s'estimava que el nombre d'ultramilionaris (persones els actius nets de les quals equivalen o superen els 40 milions d'euros) va créixer un 4% respecte a l'any anterior, fins a arribar a les 1.690 persones.⁶ Per contra, el nombre de llars sense cap tipus d'ingressos va augmentar en prop de 16.500.⁷ Encara que parlem de dues magnituds econòmiques diferents, renda i riquesa es retroalimenten, i les més de 617.000 llars que a Espanya no tenen ingressos a final de mes difícilment aconseguiran augmentar el seu patrimoni amb el qual fer front a despeses imprevistes o amb el qual invertir en un futur més prometedor per als seus fills i filles.

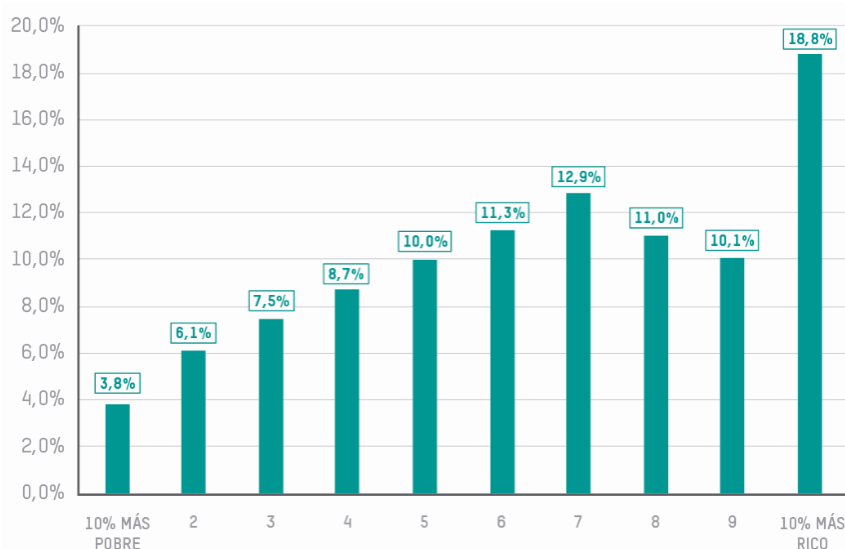
La persistència d'aquesta desigualtat, a més, comporta importants riscos tant per a l'estabilitat política i social com per a l'eficiència econòmica.⁸ La seva cronificació, juntament amb la falta d'una resposta política que garanteixi una major protecció de les persones que es troben en situació de major vulnerabilitat davant de les adversitats, i d'una major inclusió durant la recuperació econòmica, comprometen seriosament la mobilitat social i la capacitat de les llars més pobres de gaudir dels drets i les oportunitats en igualtat de condicions.

1.1 Desigualtat d'ingressos

L'evolució recent de la desigualtat d'ingressos a Espanya no s'explica tant pel millor exercici relatiu de les persones situades a la part alta de la distribució, com pel fort impacte que la crisi ha tingut sobre les llars més pobres i, de manera especial, per la incapacitat de l'economia espanyola d'aconseguir que aquestes mateixes llars pugin al vagó de la recuperació amb la tornada del creixement econòmic.

Com reflecteix el gràfic 1, entre 2013 i 2016, anys de creixement econòmic, 19 de cada 100 euros de creixement van anar a parar a mans del 10% de llars amb les rendes més altes, pràcticament el mateix que va arribar al 30% més pobre, i fins a cinc vegades del que va acabar en mans de les llars en major situació de pobresa (el 10% amb rendes més baixes).

Gràfic 1. Distribució per decils del creixement de la renda bruta disponible per llars, 2013 - 2016

Font: Elaboració pròpia a partir d'Eurostat (EU-SILC) i Banc d'Espanya⁹

Com a resultat, el percentatge de renda nacional en mans de les llars amb ingressos més baixos és avui menor que abans de l'inici de la crisi. Entre 2008 i 2017, el 30% més pobre ha vist caure la seva participació en la renda nacional en més d'un punt percentual (1,2), una proporció similar a la participació que ha guanyat el 30% més ric (increment de 0,9 punts percentuals en la renda nacional).

Gràfic 2. Evolució de la participació en la renda nacional per decils, 2008-2017 (en % sobre la renda nacional)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Eurostat (EU-SILC)¹⁰

Després de gairebé una dècada, la distància que separa les persones més riques de les més pobres s'ha eixamplat, fent que Espanya sigui, després de Bulgària, el país europeu on més ha crescut aquesta desigualtat. Mentre que al 2008 les llars del 10% amb més ingressos multiplicaven per 9,7 vegades la renda disponible a les llars pertanyents al 10% més pobre, el 2017 aquesta diferència es multiplicava per 12,8 vegades. De mitjana, i durant el mateix període, els països europeus amb prou feines van experimentar un lleu increment de la bretxa entre les llars més riques i les més pobres (passant de 8,2 a 8,4 vegades).¹¹

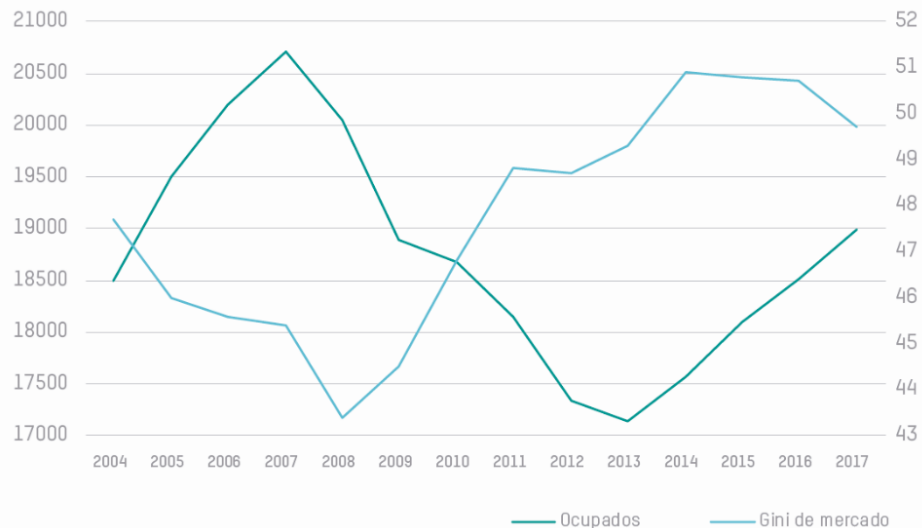
La destrucció de l'ocupació ha estat la principal causa de l'augment de la desigualtat econòmica a Espanya durant els anys de la crisi.¹² No obstant això, l'escassa reducció de la desigualtat observada en els últims anys malgrat la important creació d'ocupació, posa de manifest que per reduir aquesta desigualtat la qualitat de l'ocupació és igual d'important que la quantitat de treballs generats.¹³

Durant els anys de la crisi, es van destruir a Espanya gairebé 3,6 milions de llocs de treball.¹⁴ En el mateix període, l'índex de Gini de mercat (abans de la intervenció de l'Estat) va augmentar en 7,5 punts, passant del 43,4 al 50,9. Des de llavors i fins a finals de 2017, el creixement econòmic s'ha traduït en la creació de 1,9 milions de llocs de treball, però aquest índex gairebé no s'ha reduït en poc més d'un punt (passant del 50,9 al 49,7).¹⁵

Com reflecteix el gràfic 3, la intensitat amb la qual augmenta la desigualtat quan es destrueix ocupació contrasta amb la seva escassa reducció quan es creen llocs de treball. Aquesta dissonància entre l'evolució de l'ocupació i la desigualtat es deu principalment a la creixent precarització del mercat de treball espanyol, amb un gran pes dels contractes amb baixos salaris.

La intensitat amb la que augmenta la desigualtat quan es destrueix ocupació contrasta amb la seva poca reducció quan es creen llocs de treball

Gràfic 3. Evolució de l'ocupació i la desigualtat, 2004-2017 (ocupats en milers de persones, referits al IV trimestre de cada any, i índex de Gini abans de transferències socials)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Eurostat i de l'EPA de l'INE¹⁶

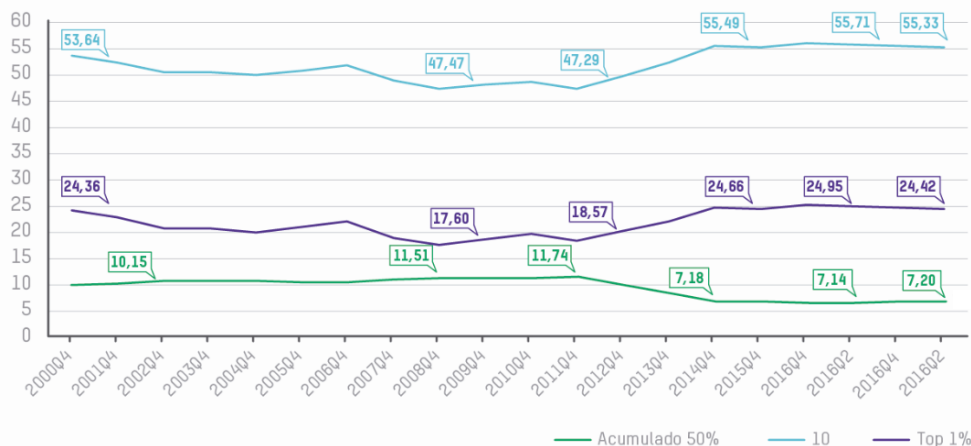
1.2 Desigualtat de riquesa

Com assenyala el Banc d'Espanya en el seu informe recent sobre l'evolució de la desigualtat econòmica a Espanya, l'augment de la desigualtat en la distribució de la renda durant els anys de la crisi va tenir un important reflex en l'evolució de la distribució de la riquesa. "La desigualtat de la riquesa va créixer de forma significativa durant la crisi. L'índex de Gini de la riquesa neta va augmentar en gairebé una dècima en el període 2008-2014".¹⁷ Aquesta major desigualtat es va plasmar en un augment de la concentració de la riquesa entre les persones més riques.

A partir d'aquestes dades, Credit Suisse aporta els corresponents als tres últims anys de creixement econòmic¹⁸ i que ens permeten conèixer millor l'evolució de la distribució de la riquesa. Des de l'any 2008, la participació en la riquesa neta del 50% de persones més pobres ha disminuït a Espanya en més de 4 punts percentuals, mentre que la de l'1% de persones més riques -unes 463.700 persones¹⁹- s'ha ampliat en gairebé 7 punts. Entre 2008 i 2014, els anys més durs de la crisi, es va produir un procés de polarització pel qual la riquesa generada es va concentrar en menys mans, i els més rics van acumular més riquesa, mentre les persones més pobres la van perdre.

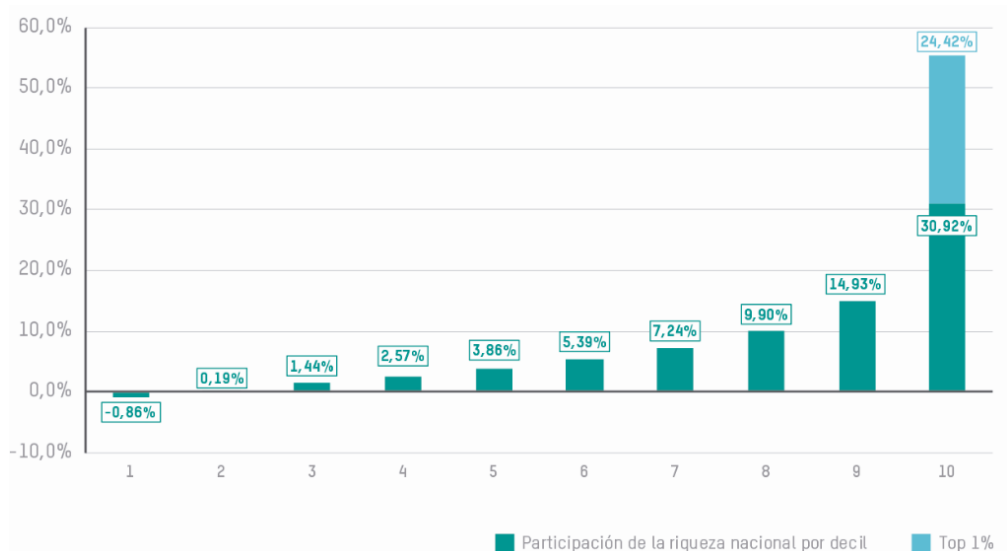
Des de 2008, la participació en la riquesa neta del 50% més pobre a Espanya ha disminuït en més de 4 punts percentuals, mentre l'1% més ric l'ha ampliat en gairebé 7 punts

Gràfic 4. Participació en la riquesa nacional, 2000 - 2018 (en % sobre la riquesa nacional)

A partir de 2014 i fins a 2018, aquesta distribució de la riquesa amb prou feines ha variat. En l'actualitat l'1% més ric concentra gairebé 25 de cada 100 euros de riquesa neta (24,4% del total), mentre que el 50% més pobre s'ha de repartir 7 euros de cada 100. En conjunt, el 10% de persones més benestants a Espanya concentra més riquesa neta (fins a un 55%) que tota la resta de la població.

gràfic 5. Distribució de la riquesa per decil a Espanya, segon quadrimestre 2018

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Credit Suisse²¹

"La pobresa no és només la manca de diners; és no tenir la capacitat de desenvolupar tot el teu potencial com a ésser humà",

Amartya Sen
Nobel d'Economia

2. QUAN LES PERSONES RIQUES I LES POBRES SÓN GAIREBÉ SEMPRE LES MATEIXES

No només som un dels països més desiguals d'Europa. La desigualtat a Espanya s'agreuja perquè hi ha més immobilitat pels extrems: la pobresa atrapa més que en altres països desenvolupats i la riquesa roman durant més temps en les mateixes mans.

Els vaivens es concentren en una classe mitjana que té un alt risc d'empobrir-se en temps de crisi, el que va passar a una de cada sis llars de classe mitjana²² en l'última recessió. No obstant això, la recuperació no ha arribat a aquestes famílies: des 2014, la pobresa a Espanya s'ha reduït quatre vegades menys del que va augmentar durant la recessió.²³ La pobresa s'enquista i la societat es polaritza a costa d'un aprimament de la classe mitjana.

Si no hi ha mobilitat i totes les persones es mantenen amb el mateix nivell d'ingressos durant llargs períodes de temps, els impactes negatius i positius de la desigualtat d'ingressos es concentraran sempre en les mateixes persones. Unes persones viuran sempre les conseqüències de la pobresa i tindran vides més curtes, pitjor salut o menys oportunitats, i altres acapararan de per vida els beneficis de comptar amb més ingressos. Per contra, si hi ha una major mobilitat d'ingressos i les persones no es queden atrapades en la pobresa, no seran sempre les mateixes les que paguin les conseqüències d'un accés i gaudi desigual de drets i d'oportunitats.

A més, si en lloc de comparar els ingressos de dues persones en un moment puntual, comparem els ingressos a què han tingut accés al llarg de tot el seu cicle vital, la desigualtat serà menor si en alguns períodes han estat més pobres i en altres més riques. La mobilitat fa les vegades, per tant, d'amortidor de les desigualtats. En dues societats amb el mateix coeficient de Gini, la desigualtat serà més intensa en aquella en què les persones empobrides i les enriquides siguin sempre les mateixes en major mesura; allà on no hi hagi prou vies d'escapament per sortir de la pobresa, ni mitjançant l'ocupació ni amb la capacitat redistributiva de l'Estat, alhora que les persones més riques compten amb mecanismes que els permeten "atrinxerar-se" acaparant oportunitats i privilegis.²⁴

Tal com anirem veient a continuació, Espanya no només és un dels països amb més desigualtat del nostre entorn; segons l'OCDE i en comparació amb altres, també és un dels estats en els quals

La persistència de la pobresa a Espanya, transcorreguts 4 anys, és 10 punts superior que la mitjana de l'OCDE.

I som el quart país en què les probabilitats de seguir sent ric són més altes.

la mobilitat és més baixa: les persones pobres i les riques són les mateixes en més ocasions que en altres països desenvolupats.²⁵

2.1 Com de persistents són la pobresa i la riquesa

La immobilitat tendeix a ser més gran en el "sòl" i en el "sostre". Les persones riques i les que estan en situació de pobresa són les que romanen en major proporció i durant més temps en el seu nivell d'ingressos, perpetuant la desigualtat durant una major part del cicle vital.

De mitjana, a l'OCDE, el 56,6% de persones del primer quintil de renda (l'equivalent al 20% més pobre) seguirà amb aquest nivell d'ingressos quatre anys després i el 36,1% ho farà nou anys després. En el cas del quintil més ric la permanència és encara més gran, i així el 67,9% seguirà amb el mateix nivell d'ingressos als quatre anys. Aquesta tendència que una gran quantitat de població es mantingui en els extrems indica, d'una banda, l'existència de bosses de pobresa contra les quals no es fa prou i, de l'altra, l'existència de mecanismes que sobreprotegeixen les classes altes, erosionant la igualtat d'oportunitats.

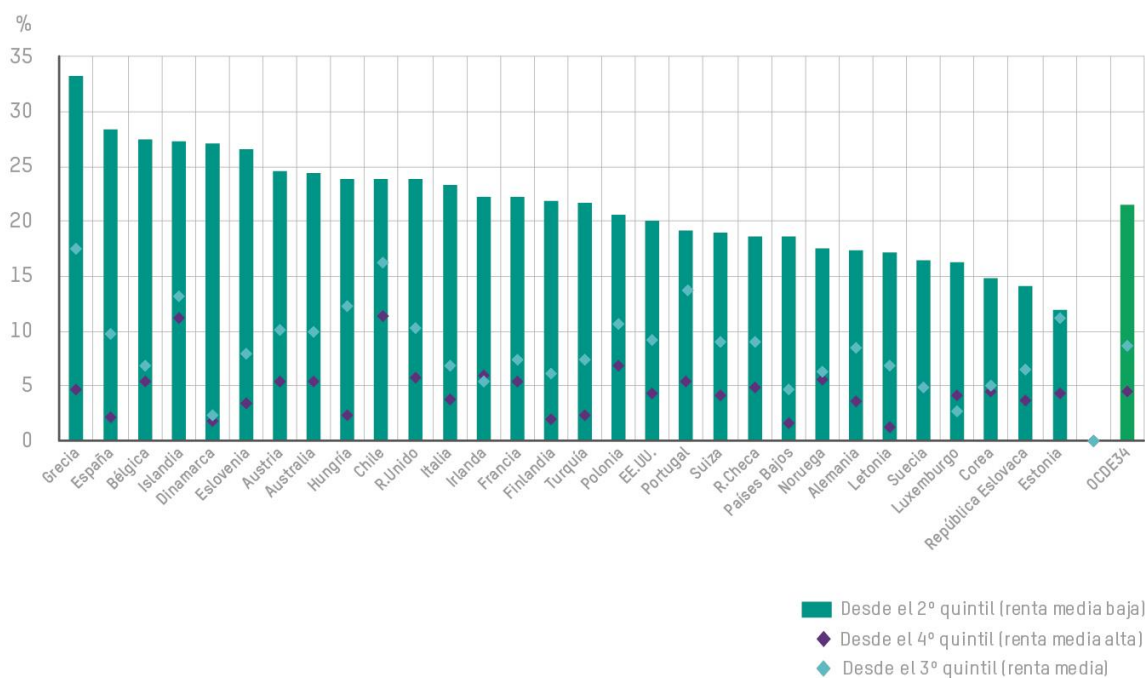
Si comparem aquestes dades i indicadors amb els d'Espanya, ens trobem que la immobilitat s'intensifica al nostre país, al ser sòl i sostre més *enganxosos* que en altres països membres de l'OCDE. Concretament, Espanya és el quart país on és més possible seguir estant en el grup d'ingressos més alt: ni més ni menys que un 71,71% de les persones que es troba en el 20% més ric de la població continua allà passats quatre anys. A l'altre extrem vam superar en 10 punts la mitjana de l'OCDE, ja el 65,7% de les persones més pobres continuaran exactament en la mateixa situació passats quatre anys.²⁶

Això no obstant, si hi ha alguna cosa en què destaca Espanya amb relació a altres països de l'OCDE és en el que passa a les llars que són a la franja mitjana de l'escala d'ingressos. A nivell general, si la pobresa i la riquesa són les que més persisteixen en el cicle vital, els vaivens es concentren en el mig i són aquestes famílies les que s'enfronten a un major risc d'empobriment.

En el conjunt de l'OCDE, una de cada set llars de renda mitjana va passar al primer quintil d'ingressos durant un període de quatre anys en què es patia la crisi econòmica. Per la seva banda, l'Estat espanyol és el segon país, després de Grècia, en el qual més llars d'ingressos mitjans es van empobrir durant la crisi, especialment les llars d'ingressos mitjans-baixos, ja que pràcticament 3 de cada 10 famílies van engrossir les files del 20% de les llars més pobres (com es veu a la línia blava del gràfic següent, van passar del segon quintil al primer).

Gràfic 9: Percentatge de persones que van caure dels quintils intermedis al 20% més pobre de la població durant quatre anys de crisi econòmica

Font: OCDE (2018)²⁷

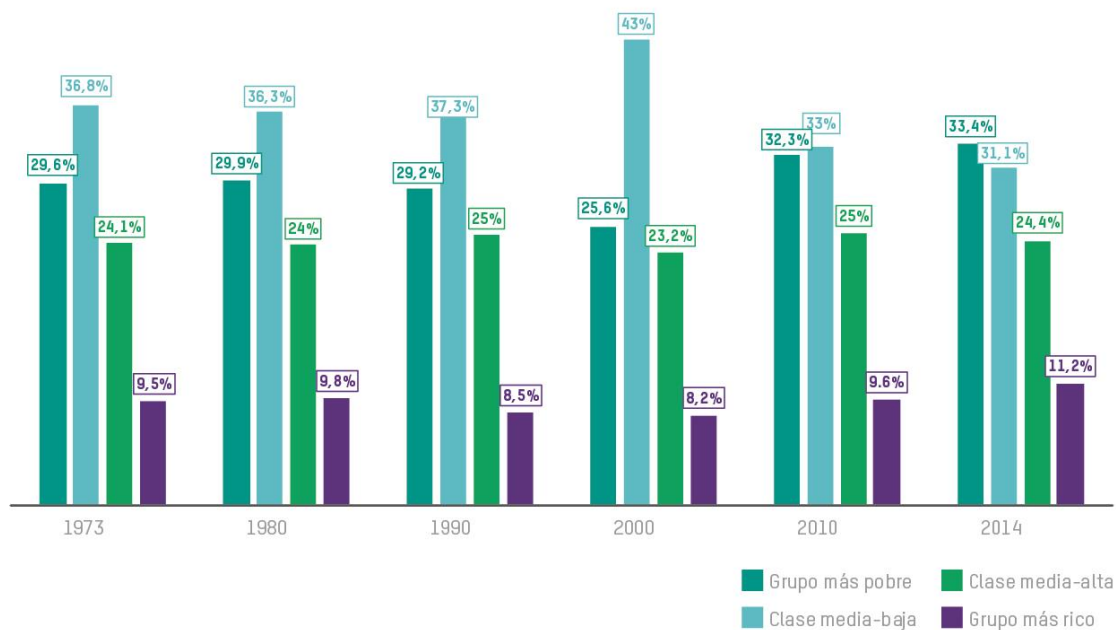

Que les classes mitjanes de l'Estat espanyol fossin les segones de tota l'OCDE que més van patir la crisi es deu en gran part al fort augment de la desocupació. A continuació, veiem què ha passat a aquestes classes mitjanes i a les persones que van passar a estar en situació de pobresa després de l'inici de la recuperació econòmica.

2.2 La societat es polaritza a costa d'un aprimament de les classes mitjanes

Per saber el que ha passat a les famílies de nivells mitjans d'ingressos pot llegir-se un treball recent d'Ayala i Cantó (2018)²⁸ que analitza la situació de la classe mitjana dividint la població en quatre grups d'ingressos: persones en situació de pobresa, persones enriquides i dues classes mitjanes, la baixa i l'alta. En el gràfic següent s'analitza l'evolució del pes poblacional de cada un d'aquests grups, mentre que els seus ingressos es detallen a les notes del final del text.²⁹

Gràfic 10: Evolució de la distribució de la població en grups de renda (1973-2014)

Font: Ayala i Cantó (2018)³⁰

En el gràfic es pot observar que, fins a l'any 2000, la quantitat de persones incloses en el grup de les més pobres i en el grup de les més riques anava disminuint, alhora que augmentava la quantitat de persones que formaven part de les classes mitjanes, que van arribar a aglutinar pràcticament 7 de cada 10 persones, un pes similar al que aquest grup té en altres països europeus: **la societat es cohesionava pel mig i la desigualtat es reduïa.**³¹

Aquesta tendència canvia en la dècada dels 2000 i s'accelera amb l'esclat de la crisi: una de cada sis llars de classe mitjana passa a formar part del grup més empobrit i el nombre de persones enriquides comença a augmentar de nou. La columna que recull la classe mitjana-baixa s'empetiteix i creix la que correspon a les persones més pobres. **La societat es polaritza a costa d'un aprimament de les classes mitjanes.**

Pel que fa a la pobresa, i tot i recessions anteriors, com a societat havíem tingut la capacitat d'anar reduint de mica en mica el percentatge de persones empobrides. No obstant això, després de la recessió ocorreguda entre 1993 i 1995 algunes famílies ja no es van recuperar del tot, i **l'última crisi va acabar de mostrar la nostra incompetència per treure famílies de la pobresa: sense canvis, és innegable la incapacitat per recuperar les persones que s'empobreixen durant les crisis econòmiques, i per no abandonar pel camí moltes famílies.**

Segons Eurostat, entre 2008 i 2014 el percentatge de llars els ingressos de les quals estaven per sota del llindar de la pobresa³² es va incrementar en 2,4 punts, i des de l'inici de la recuperació aquest indicador només s'ha reduït en 0,6 punts. Gràcies a l'estabilitat de les pensions, les persones majors de 65 anys han tingut més protecció i un menor risc d'empobrir, de manera que si s'analitza l'evolució de la pobresa sense tenir-les en compte, la pobresa es va incrementar en 5,8 punts, aconseguint el 24,6% de la població menor de 65 anys. Els cinc anys de creixement només han pogut reduir-la fins al 23,2%, una disminució d'1,4 punts.³³

La pobresa va augmentar durant la crisi 4 vegades més del que s'ha reduït amb la recuperació

D'aquesta manera, la pobresa va augmentar durant la crisi quatre vegades més del que s'ha reduït amb la recuperació. Moltes de les persones que van caure en la pobresa després de 2008 no compten amb les eines necessàries per sortir-ne ni, com veurem més endavant, mitjançant l'ocupació o la protecció social. No s'han beneficiat de la recuperació econòmica grups de població especialment vulnerables a la precarietat laboral o l'atur, entre ells persones migrants, persones sense estudis o dones. En aquests grups, la taxa de pobresa a penes ha disminuït des que el PIB tornés a créixer, i entre 2016 i 2017, últims anys dels quals tenim dades, la pobresa entre persones

migrants no comunitàries ha romàs igual (51,2%), i ha augmentat en un 0,1 (fins al 22,2%) entre les dones i en 0,5 punts (26,5%) entre persones sense educació primària. La recuperació no ha rescatat les persones i, si no som capaços de fer-ho, no es reduirà la desigualtat.

La classe mitjana espanyola compta amb uns 10 punts menys de la renda nacional dels que tenia al 2000

Pobresa més aguda i classes mitjanes més pobres

L'anàlisi de quanta població es troba en cada grup de renda (persones pobres, riques i classes mitjanes) es pot completar sabent quina proporció dels ingressos nacionals està en les mans de cada un d'ells. El resultat tampoc no és molt favorable per a les classes mitjanes: no només en formen part menys persones, sinó que les que s'hi mantenen s'han empobrit, especialment les pertanyents a la classe mitjana-baixa: mentre que al 2000 comptaven amb el 37% de la riquesa espanyola, al 2014 aquest percentatge queia 10 punts.

Mentrestant, els més rics acumulen 1 de cada 4 euros, una participació més alta que la de la dècada dels 70

Gràfic 11: Percentatge de la renda en mans de cada grup d'ingressos (1973-2014)

Font: Ayala i Cantó (2018)³⁴

D'altra banda, en el gràfic 11 s'observa que la quantitat de la renda nacional que està en mans de les persones més pobres no ha variat molt des dels anys 70, és una mica menys del 15%. Però si es té en compte que aquest grup engloba ara més persones, els ingressos per càpita són menors. Individualment, les persones empobrides són més pobres del que ho eren abans de la crisi. **No només no som capaços ja de reduir la taxa de pobresa, sinó que a més la nostra pobresa és més aguda.**

Pel que fa a la quantitat dels ingressos nacionals que acapara el grup de les persones més riques, mentre que fins a l'any 2000 anava reduint-se el percentatge d'ingressos que era a les seves mans, a partir d'aquest moment hi ha un canvi de tendència i cada any acumula més ingressos. Ara aquest grup de persones compta amb 1 de cada 4 euros de la renda nacional, percentatge fins i tot més alt que a la dècada dels 70. Tot i que és cert que ara hi ha més persones enriquides i podria ser que els ingressos per càpita no haguessin augmentat, l'acumulació de la renda nacional en aquest grup ha estat més gran que l'increment de persones riques. **Els ha passat just el contrari que a les persones pobres: no només hi ha més persones enriquides, sinó que ara tenen més ingressos de mitjana.**

3. LA DESIGUALTAT DETERMINA EL FUTUR DE NENS I NENES

Com més desigualtat hi ha en una societat, més condicionat està el futur de nens i nenes pel nivell d'ingressos de la llar en què creixen, i més s'heretaran tant la pobresa com la riquesa. És per això que les societats més equitatives i amb menys desigualtat compten amb una major mobilitat social. A Espanya, la pobresa s'hereta fins al punt que es calcula que són necessàries quatre generacions, uns 120 anys, perquè una família que es troba en el 10% de les que compten amb menys ingressos aconsegeixi els ingressos mitjans.

Amb un sistema educatiu que no permet la igualtat d'oportunitats, un sistema productiu on abundin les ocupacions de poc valor afegit i un mercat laboral caracteritzat per baixos salaris i alts nivells de precarietat, els llocs més desitjats són acaparats desproporcionalment per persones de llars amb més renda. De tots els nois i noies que deixen l'educació prematurament, 1 de cada 2 prové del 20% de llars més pobres.

Durant dècades del segle passat, molts pares i mares van poder permetre's tenir molt bones expectatives respecte al futur dels seus fills i filles. Semblava que totes les persones viurien millor que els seus progenitors. Es vivia una transformació econòmica que atia la roda de la mobilitat social ascendent i de la qual es van beneficiar aquells i aquelles que van aconseguir la seva maduresa laboral entre mitjans de la dècada de 1960 i principis de la dècada dels 90.

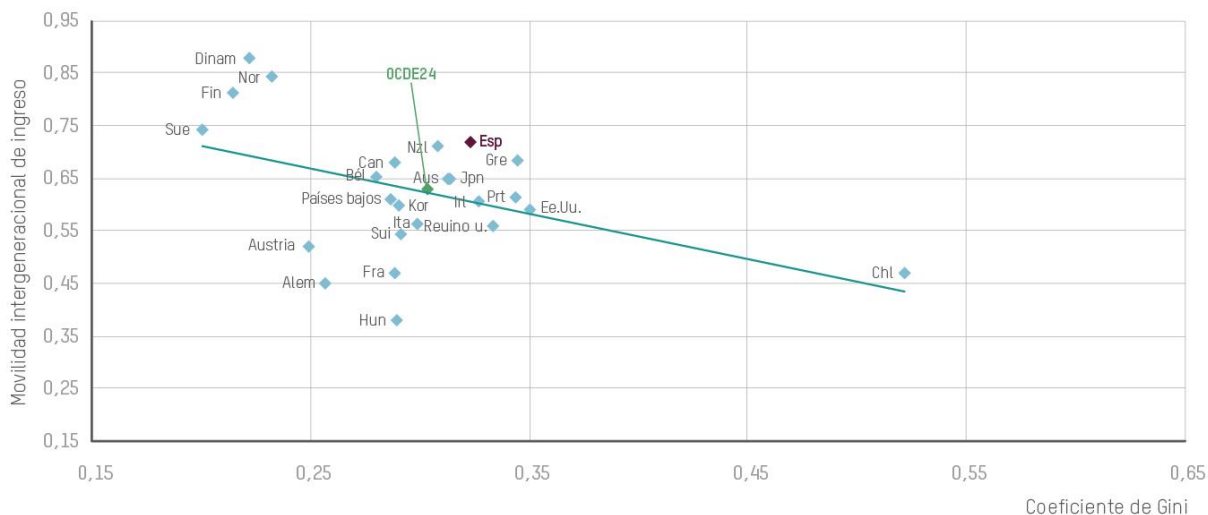
No obstant això, aquesta roda es va frenar i, en un nou context en el qual no està garantit que cada nova generació visqui millor que l'anterior, fills i filles hereten en major grau la classe social o el nivell d'ingressos dels seus pares i mares. Ara bé, la intensitat d'aquesta transmissió intergeneracional de la pobresa o la riquesa està condicionada pel nivell de desigualtat de la societat: **a més desigualtat, més condicionats estaran nens i nenes per la llar en el qual han nascut, la igualtat d'oportunitats serà menor i hi haurà menys opcions de mobilitat social.** A Espanya, el fill d'un pare amb ingressos alts guanyarà un 40% més que el d'un pare amb ingressos baixos. A Bèlgica, Dinamarca, Finlàndia o Noruega aquest percentatge es redueix al 20%.³⁵

El fill d'un pare d'ingressos alts guanyarà un 40% més que el d'un pare d'ingressos baixos

Un estudi recent de l'OCDE estima amb quina intensitat s'hereta la pobresa i el complicat que resulta que una persona millori la seva situació en relació amb la dels seus pares i mares, calculant les generacions que necessitarà una família del 10% més pobre per arribar als ingressos mitjans. En el cas d'Espanya fan falta 4 generacions, de manera que, a menys que es prenguin les mesures oportunes, seran les i els rebessets de les persones que avui estan més empobrides les que arribin a la mitjana de l'escala d'ingressos.³⁶

El gràfic següent relaciona precisament la desigualtat d'un país, mesurada pel coeficient de Gini, amb la mobilitat social intergeneracional. Com més baix estigui un país en el gràfic, més dependrà el molt o poc que tingui una persona del molt o poc que va tenir la llar en què va néixer i, per tant, la mobilitat social serà menor. **I en els resultats s'observa una correlació negativa entre les dues mesures: a més desigualtat, menys mobilitat intergeneracional, i més pes de la situació de la llar en les expectatives de nens i nenes.**

Gràfic 12: Relació entre desigualtat i mobilitat social

Font: Elaboració pròpia en base a OCDE (2018)³⁷

Al costat superior esquerre del gràfic, on hi ha més mobilitat i menys desigualtat, es troben els països del nord europeu, Suècia, Noruega, Finlàndia i Dinamarca, que tenen tant unes fortes polítiques redistributives com un mercat laboral que genera més persones treballadores de classe mitjana que el nostre, i són campions en equitat i en igualtat d'oportunitats.

Espanya -representada pel punt vermell- es troba, segons aquestes dades, i tot i ser el quart país amb més desigualtat de la Unió Europea,³⁸ en una situació millor que la d'altres països amb menys desigualtat. La raó no és altra que la inèrcia històrica de la qual es gaudeix al país, ja que la modernització de l'economia espanyola va ser més tardana que la de països veïns i, per tant, la roda que va fer possible una gran mobilitat ascendent del conjunt de la població es va frenar fa menys temps.³⁹ La poca o molta mobilitat intergeneracional recollida en el gràfic és un romanent que s'està esgotant i, arribat aquest punt, és previsible que estigui determinada cada vegada més per la desigualtat econòmica.⁴⁰

Per què quan hi ha més desigualtat hi ha menys mobilitat

La relació entre desigualtat i immobilitat social s'explica perquè pares i mares amb millor situació són capaços de dotar els seus fills i filles d'eines i recursos que els permeten conservar o millorar la seva posició i ingressos, i que estan fora de l'abast de nens i nenes amb menor renda (idiomes, màsters, desenvolupament de majors habilitats...). A això s'afegeix que les llars en una situació relativament millor faran ús també de les pràctiques socials i els mecanismes que estiguin al seu abast per acaparar llocs de treball millor retribuïts i posicions socialment més atractives.

Com més diferències hi hagi entre el punt de sortida d'uns i d'altres, més difícil serà per a nens i nenes de famílies més empobrides arribar a posicions similars a les que arriben les i els nascuts i criats en famílies amb més ingressos. Simplement, les diferències són massa grans com per salvar els obstacles que els permetrien igualar la seva situació, i la desigualtat es transmet d'una generació a la següent.

Per tant, aconseguir determinat nivell d'igualtat d'oportunitats només és possible garantint cert nivell d'igualtat de resultats, tal com reconeixen organismes internacionals com el Banc Mundial.⁴¹ **Per això, és en els països més equitatius i on les polítiques redistributives són més fortes on, a més, la mobilitat social és més gran i les oportunitats estan més igualades. Reduir la desigualtat d'ingressos és, per tant, condició *sine qua non* per garantir la igualtat d'oportunitats.**

3.1 Estructura econòmica i una vida pitjor que la del teu pare i la teva mare

L'avi de la família Muñoz va néixer en un poble poc després d'acabar la Guerra Civil. El seu pare es dedicava a fer carbó cremant llenya dels boscos i la seva mare treia partit de l'hort familiar. Ni el pare ni la mare sabien llegir. Ell va anar a l'escola del poble i va aprendre el que va poder fins als 15 anys, moment en què va migrar a la ciutat i va començar a treballar d'aprenent en un taller d'impressions, on va estar empleat fins a la seva jubilació, i gràcies al qual va poder "tirar endavant" tres fills.

En els 60 va néixer un d'ells. L'avui sustentador principal de la família Muñoz va poder fer el que el seu pare no va aconseguir i va acabar l'institut i la universitat. Amb un pare que pràcticament no sabia llegir, aquest fill dels Muñoz és avui advocat en un despatx i els seus ingressos fan possible que ell i la seva família mantinguin una vida segura i folgada. No obstant això, el que no es pot permetre és comprar un futur sense incertesa i segur per a la seva filla, que avui, acabada la carrera d'Administració i direcció d'empreses, treballa, sense gaire esperança de trobar res millor, com a teleoperadora amb un contracte d'obra i servei.

La família Muñoz resumeix en dos paràgrafs la història econòmica d'Espanya des de mitjan segle XX fins als nostres dies, i exemplifica a la perfecció la ràpida industrialització (i desindustrialització) espanyola i l'entrada en una societat caracteritzada per un major pes del sector serveis.

L'evidència històrica extreta de la comparació de diferents països desenvolupats ens diu que, en iniciar-se la industrialització, augmenta la mobilitat social ascendent i són més els membres de noves generacions que viuen millor que els seus progenitors. Aquesta mobilitat es manté mentre va creixent el sector serveis, i s'atura en el moment que ja no hi ha més població que deixi el camp. En aquest punt comença a augmentar més i més el pes del sector serveis en l'economia i s'intensifica la mobilitat social descendent.⁴² No només es fa més complicat viure millor que la generació anterior, sinó que augmenten les probabilitats que fills i filles visquin pitjor que els seus pares i mares.

Diferències entre països

El fet que la mobilitat social absoluta ascendent es reduís considerablement i comencés el seu descens en tots els països en què s'ha passat d'una economia industrial a una postindustrial no vol dir que l'estructura social resultant o la mobilitat social siguin iguals en tots. La qualitat i característiques de l'ocupació en el sector serveis es traduiran en una estructura econòmica que generi més o menys desigualtat.

D'aquesta manera, hi ha societats amb una estructura econòmica i ocupacional en què predominen llocs millor retribuïts i de millor qualificació, i d'altres que, per contra, s'eixamplen per baix i en què s'incrementen les possibilitats de viure pitjor que la generació anterior perquè augmenten els llocs de poc valor afegit i / o de baixos salaris i condicions precaritzades.⁴³ Com veurem més endavant, aquest tipus de llocs de treball són abundants en l'estructura ocupacional de l'Estat espanyol.

Sense igualtat d'oportunitats, els pocs llocs més atractius o amb millor salari aniran a parar a nois i noies de famílies en millor posició independentment que es tingui el mateix nivell acadèmic.

Per solucionar això, algunes de les persones més expertes en mobilitat social⁴⁴ recomanen fomentar la mobilitat ascendent i millorar la igualtat d'oportunitats mitjançant polítiques públiques que

facilitin la inversió en tecnologia avançada, economia del coneixement i ocupació qualificada en el sector públic i serveis socials. S'aniria generant així una progressiva millora de l'estructura ocupacional i dels llocs de treball disponibles, i un major accés a aquests de nois i noies que provenen de llars amb menor renda, reduint-se així la desigualtat.

Per descomptat, aquesta necessitat de millorar l'estructura ocupacional a mig i llarg termini per reduir les desigualtats de l'estructura econòmica no és incompatible amb la innegable i imposter-gable urgència de millorar les condicions laborals i els salaris dels treballs que avui estan pitjor retribuïts i que han patit una gran devaluació durant la crisi econòmica.⁴⁵

3.2 El sistema educatiu no iguala oportunitats

Que nens i nenes de llars en situació de pobresa puguin permetre's tenir els mateixos somnis o expectatives que les i els nascuts amb més sort hauria de ser possible si el sistema educatiu garantís el dret a l'educació en igualtat de condicions. No obstant això, no és així. Els nois i noies provinents del 20% de les llars més pobres abandonen els estudis sense un títol educatiu de batxillerat o formació professional 11 vegades més que els que provenen del 20% de famílies amb més ingressos. D'altra banda, la sobrequalificació castiga en major grau dones i joves de llars amb menys ingressos.

L'educació és un dret humà bàsic i té un valor en si mateixa, permet que nens i nenes desenvolupin capacitats socials, cognitives i sabers que els acompanyaran tota la vida. A més, l'educació assumida com a eina capaç de generar consciència crítica els permetrà participar activament en la societat i a contribuir a la seva millora. Només per això, el gaudi del dret a l'educació en igualtat de condicions hauria d'estar garantit.

A més, que tots els nens i nenes tinguin garantit el dret a l'educació en igualtat de condicions és imprescindible perquè les seves oportunitats siguin iguals en el mercat laboral, per garantir la mobilitat social i per evitar que les expectatives de nens i nenes estiguin condicionades pels recursos econòmics i culturals de les llars en què els va tocar néixer. Però, tal com veurem a continuació, l'escola no iguala oportunitats.

Iniquitats en l'assoliment educatiu

De pares i mares no s'hereten únicament els ingressos; nois i noies amb menor renda o criats en llars amb un menor nivell sociocultural hereten igualment determinat capital cultural i social.⁴⁶ Cada menor comença l'escola amb una motxilla diferent. Algunes estan plenes de pedres, inútils per a l'assoliment educatiu i molt pesades, mentre que altres estan plenes de recursos amb què llaurar-se un futur prometedor: les expectatives dels seus progenitors, el valor que atorguen al coneixement acadèmic o els recursos que puguin invertir en classes particulars, a més de multitud de formes i maneres de fer i estar en el món de què formen part de la sociabilització més primerenca de les persones i són molt valorats a l'escola.

La transmissió del nivell educatiu i cultural entre generacions es manifesta en l'assoliment acadèmic -la titulació més alta que s'adquireix-. Aquesta titulació determinarà quina feina es podrà exercir en arribar a la vida adulta i, per tant, condiona igualment la mobilitat intergeneracional d'ingressos. Mobilitat educativa i d'ingressos van, per tant, de la mà.⁴⁷

1 de cada 2 fills i filles de pares sense educació secundària postobligatòria repetiran el nivell educatiu dels seus pares

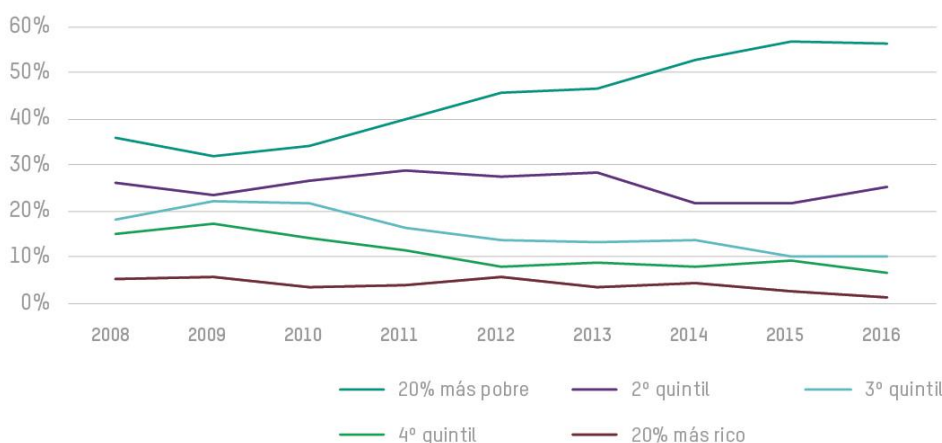
A Espanya, la mobilitat educativa (l'obtenció d'una titulació diferent a la dels teus progenitors) està fortament limitada: 1 de cada 2 fills i filles de pares i mares sense educació secundària postobligatòria repetiran el nivell educatiu dels seus progenitors. És una transmissió intergeneracional 10 punts superior a la d'Alemanya i 23 punts superior a la de França. A l'altre extrem, 7 de cada 10 pares i mares universitaris tindran fills i filles universitaris.⁴⁸

En ple segle XXI i davant els grans canvis que s'aproximen al món laboral, no haver acabat l'educació secundària postobligatòria limita significativament les expectatives vitals de les persones. L'abandonament de l'escola abans d'haver aconseguit aquest nivell, el que es coneix com abandonament educatiu prematur (AEP), és molt alt a Espanya (el 18,3% davant del 10,6% de mitjana europea⁴⁹). Però, a més, està significativament determinat per la renda familiar. A la llum de les dades, un nivell d'ingressos baix avui condiciona més el que no es completi l'educació secundària del que ho feia abans de la crisi.

El gràfic següent analitza l'evolució del pes que diferents nivells de renda tenen en l'AEP. La línia blava representa nois i noies del 20% més pobre de la població: mentre que al 2008 suposaven el 35% dels que abandonaven els estudis abans d'hora, nou anys després són més del 56%. Entre les i els que abandonen, els nens i nenes de llars amb menys ingressos suposen 41 vegades més que les i els provinents del 20% de les llars més riques.

La probabilitat que un noi o noia abandoni prematurament els seus estudis és 11 vegades més gran entre menors de famílies empobrides que entre els més rics

Gràfic 13: Pes de cada nivell de renda sobre l'abandonament educatiu prematur

Font: Elaboració pròpia en base Enquesta de Condicions de Vida, 2017, INE.

Encara que l'AEP va disminuir per a tots els nivells de renda en desaparèixer el gran nínxol d'ocupació no qualificat que va suposar el "boom immobiliari", proporcionalment les persones no han gaudit en la mateixa mesura d'aquesta reducció, de manera que ens trobem amb una escola més inequitable. Igualar oportunitats dependrà, d'una banda, de posar en marxa polítiques d'equitat educativa, però de l'altra, de redistribuir ingressos i augmentar la renda de les llars en pitjor situació.

Sobrequalificació

Cal tornar a la transformació econòmica viscuda a la segona meitat del segle XX, perquè alhora que l'economia es modernitzava, s'ampliava l'accés a nivells més alts del sistema educatiu. A partir de la dècada dels 70⁵⁰ es compta amb un sistema educatiu universal que va permetre reduir de

manera significativa la quantitat de persones sense estudis, i augmentar la quantitat de població amb les habilitats i titulacions demanades per una nova economia.

No obstant això, l'educació va perdre aquest potencial per una falta de sincronia entre el que demanava el mercat laboral i les habilitats que nois i noies adquirien en el sistema educatiu; a partir dels 90 ja no hi havia llocs de treball per a tantes persones titulades. Una àmplia enquesta europea de 2017 amb dades de 2016⁵¹ analitzava, entre altres coses, quants professionals per sector d'activitat tenien estudis universitaris però duïen a terme un treball amb menor qualificació. I els resultats no deixen molt bé Espanya, que sobresurt per la sobrequalificació en tots els sectors. A tall d'exemple, el 70% de les persones ocupades en el sector del transport i l'emmagatzematge amb estudis universitaris ocupen tasques que no requereixen aquest nivell educatiu, mentre que la mitjana europea és del 43%. En altres paraules, només a 3 de cada 10 persones els serveix la seva carrera universitària per a la seva feina. Al sector de la construcció aquesta sobrequalificació és del 57,4% i a la indústria del 48,6%, davant de mitjanes europees del 29,5% i el 26,7% respectivament.

Que l'estructura ocupacional demani ocupacions de menor qualificació que l'obtinguda per molts nois i noies no només és una causa de frustració per a milers de persones amb titulació universitària, sinó que a més té implicacions en la desigualtat i la mobilitat social. En primer lloc, si hi ha més persones graduades per als llocs oferts en una categoria d'acord amb aquestes titulacions, augmenta categoria, el poder de l'ocupador en la negociació del salari augmenta, de manera que es redueixen els salaris, augmenta la productivitat que acaba a les rendes de capital i incrementa la desigualtat entre persones treballadores i perceptores de beneficis empresarials.

D'altra banda, si una carrera universitària ja no és suficient perquè un jove pugui obtenir una bona feina, aquesta ocupació acabarà a les mans de nois o noies amb altres "plusos" educatius -màsters, idiomes... - que, en no ser d'oferta pública, són només accessibles per a les llars amb més renda.⁵² I hi ha un altre aspecte lligat amb la desigualtat que té una dimensió de gènere, ja que són les dones les que més van ascendir socialment gràcies a la universitat, les que més títols universitaris tenen i les que, donades les desigualtats de gènere en el mercat laboral, pateixen més la sobrequalificació. Al 2017, mentre que la sobrequalificació femenina a la UE era d'un 24%, la masculina es quedava en un 21,23%.⁵³

L'últim dels vincles de la sobrequalificació amb la desigualtat es coneix com l'"efecte senyal".⁵⁴ Segons aquesta teoria, les persones ocupadores prefereixen contractar algú amb estudis abans que una altra persona que no en tingui, independentment que les tasques a exercir no requereixin un nivell alt de coneixements. La raó que seria darrere d'això és que la titulació fa de "senyal" que permet a l'ocupador certificar certes actituds en la persona treballadora; una mena de donar per bo que "si una persona és bona per a estudiar, ho és per a treballar". En una estructura ocupacional amb menys llocs d'alta qualificació, les persones universitàries obtenen llocs de escalafó més baix, empenyant aquelles sense estudis a la desocupació.⁵⁵

4. QUÈ ESTEM FENT MALAMENT

Les llars amb ingressos mitjans i baixos tenen normalment dues fonts d'ingressos: els salaris o rendes del treball i les transferències públiques del sistema de protecció social (pensions de jubilació, atur, subsidis...). Són les debilitats presents en ambdues les que s'han conjurat per explicar la incapacitat de la nostra societat per redistribuir ingressos reduint la pobresa i incrementant la classe mitjana. L'altra gran política pública amb efectes redistributius, el sistema fiscal, ni recapta prou perquè es pugui comptar amb un sistema de protecció social eficaç contra la pobresa, ni ho fa de forma progressiva.

4.1 Ocupació

Oxfam Intermón porta anys alertant que la disminució del pes dels salaris en l'economia és una de les principals causes de l'augment de la desigualtat i de l'exagerada proporció de persones treballadores pobres del nostre país. Ni més ni menys que el 13,1% de les persones treballadores viuen per sota del llindar de la pobresa. Espanya és el tercer país de la UE amb més pobresa laboral -després Romania i Grècia-. Si tenim en compte la pujada de la inflació, al 2017 el salari mitjà en termes reals va baixar un 1,8%.⁵⁶

Els salaris són baixos i, a més, l'ocupació és precària i poc estable. Moltes baixes retribucions es deuen al fet que les persones no només guanyen pocs diners per hora, sinó que a més treballen menys hores de les que voldrien, ja sigui per una alta rotació amb entrades i sortides constants del mercat laboral, o per parcialitat no desitjada. La durada mitjana dels contractes al 2017 va ser de 49,45 dies davant dels 72 d'abans de l'esclat de la crisi.⁵⁷ Una mica menys d'una de cada dues persones assalariades inscrites al Règim General de la Seguretat Social té un contracte fix i a temps complet; la resta de la població assalariada, el 51,65%, pateix de temporalitat, de parcialitat o de totes dues.⁵⁸

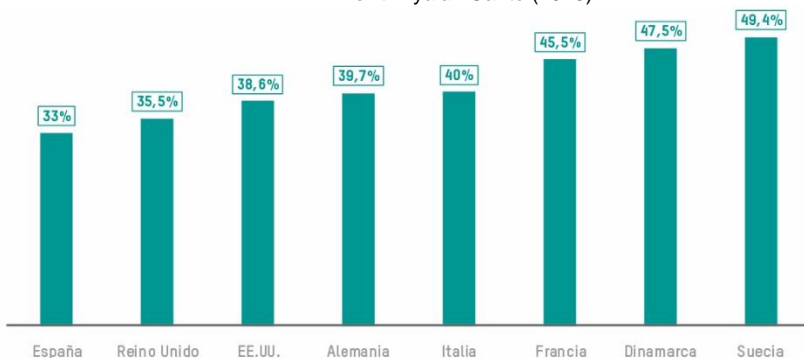
Aquesta combinació de precarietat i baixos salaris porta al fet que l'ocupació hagi perdut la seva capacitat de mobilitzar persones en situació de pobresa cap a nivells mitjans d'ingressos; però, a més, hi ha darrere que el nostre mercat laboral generi més desigualtat.

El gràfic següent compara el pes de les classes mitjanes d'Espanya amb el que tenen en una selecció de països si només es tenen en compte les rendes rebudes per l'activitat econòmica (fonamentalment salaris), abans de l'acció de l'estat (sense impostos ni transferències públiques). Com es pot apreciar, el mercat de treball espanyol genera molta menys classe mitjana que els altres. La nostra classe mitjana és 12,5 punts percentuals menor que la de França i 16,4 punts més petita que la de Suècia. Això es deu en part a una major taxa d'atur (les dades són de 2013), però aquestes grans diferències no acaben d'entendre's si no tenim en compte els salaris baixos i les pitjors condicions laborals.⁵⁹

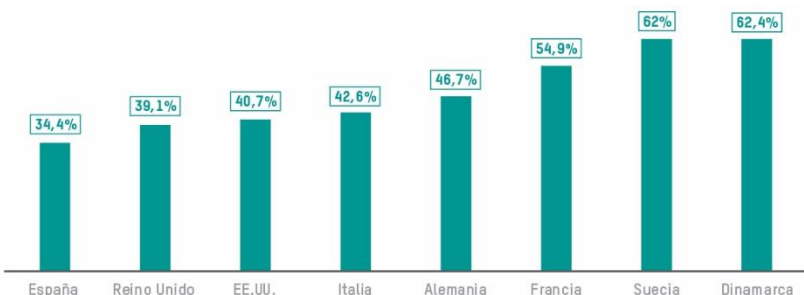
El mercat laboral genera una classe mitjana a Espanya 12,5 punts percentuals menys que la francesa i 16,4 que la sueca

Gràfic 14: Percentatge de la població que entra dins de la classe mitjana per l'acció del mercat

Font: Ayala i Cantó (2018)⁶⁰

Gràfic 15: Percentatge de la renda nacional en mans de la classe mitjana per l'acció del mercat

Font: Ayala i Cantó (2018)⁶¹

Les causes

La reducció del pes dels salaris és una tendència que s'inicia en els anys 90, pateix un parèntesi de 2008 a 2010 (per la disminució dels beneficis empresarials, no per un augment dels salaris) i s'aguditza coincidint amb l'última reforma laboral. El gràfic següent recull l'evolució del pes dels salaris sobre el PIB.

Gràfic 16: Pes de les rendes del treball en relació al PIB

Font: Cárdenas i Herrero (2018)⁶²

Entre les causes d'aquesta disminució hi ha les transformacions tecnicoprodutives i els canvis en la indústria que, a partir de la dècada dels 70, han anat reduint progressivament el nombre d'ope-

raris i persones ocupades en les manufactures. Persones treballadores que tenien més drets laborals i bona capacitat de negociació col·lectiva amb les que aconseguien salaris més alts. Mentre ocorrien aquests canvis i es reduïa la indústria, el model de creixement espanyol es basava en la inversió en sectors d'activitat de poc valor afegit i de poca productivitat per persona ocupada, i en els quals l'única forma d'augmentar beneficis ha estat la contenció salarial.

Així, durant l'etapa de major creixement econòmic (1994-2007), aquest es va sustentar en la construcció, serveis immobiliaris, serveis a empreses i comerç al detall,⁶³ sectors de baixa productivitat, poc permeables a la inversió en capital productiu i intensius en personal.

A l'iniciar-se la recuperació, organismes com el Banc d'Espanya⁶⁴ o el Fons Monetari⁶⁵, van alertar Espanya de la preeminència d'aquest mateix patró laboral basat en la poca qualificació. "Molt del creixement després de la crisi s'ha fet en sectors de baixa qualificació i productivitat (...) Es necessita prendre mesures en el mercat laboral per (...) facilitar llocs de treball de més valor afegit", alertava a Espanya l'FMI el 2017.⁶⁶

Si comparem el pes de l'ocupació per sectors a Espanya amb la mitjana d'Alemanya, França, Itàlia i el Regne Unit, les quatre economies europees, resulta significatiu que vam superar en 2,5 punts el percentatge de persones ocupades en el comerç i pràcticament dupliquem les contractades en hotels i restaurants, que han passat de representar un 5,5% de la nostra força laboral al 1993 a representar un 8,8% d'aquesta al 2016 (davant del 4,7% en els quatre països europeus assenyalats).⁶⁷

Taula 1: Pes de l'ocupació dels principals sectors a Espanya i el G4 (Alemanya, França, R. Unit i Itàlia)

	ESPAÑA			G4			DIFERENCIA ENTRE ESPAÑA Y G4		
	1993	2007	2016	1993	2007	2016	1993	2007	2016
Agricultura y pesca	9,5	4,4	4,2	4,1	2,5	2	5,4	1,9	2,2
minería e industrias extractivas	0,5	0,3	0,2	0,6	0,3	0,2	-0,1	0	0
Manufacturas	20,6	15,2	12,5	23,8	18,2	15,2	-3,2	-3	-2,7
Electricidad, gas y suministro de agua	0,7	0,6	1,1	1,1	0,8	1,4	-0,4	-0,2	-0,3
Construcción	9,5	13,2	5,9	7,6	7,5	6,7	1,8	5,7	-0,8
Comercio, reparación de vehículos a motor	17	15,3	16,1	17,3	14,3	13,7	-0,3	1	2,5
Hoteles y restaurantes	5,5	7,1	8,8	3,3	4,1	4,7	2,2	3	4,1
Transporte, almacenamiento y comunicaciones	6	5,8	8,1	6,2	6	8,2	-0,2	-0,2	-0,2
Intermediación financiera	2,9	2,5	2,5	3,7	3,5	3,4	-0,8	-1,1	-0,9
Actividades inmobiliarias, profesionales y administrativas	5,1	10	10,8	4,8	10,8	11,6	0,3	-0,8	-0,8
Administración pública, defensa y seguridad social obligatoria	6,5	6,1	6,9	8,3	7,7	7,1	-1,9	-1,6	-0,1
Educación	5,4	5,5	6,9	6,5	7,1	7,9	-1,1	-1,6	-0,9
Sanidad y servicios sociales	4,8	6,1	8,2	7,8	10,9	12,4	-3	-4,7	-4,2
Otras actividades asociativas y de servicios personales	3,2	4,2	4,4	4,2	5,2	4,4	-1	-1	0
Servicio doméstico	2,9	3,7	3,4	0,8	1,1	1,1	2,1	2,6	2,3
Otros organismos extraterritoriales	0	0	0	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,1

Font: Banc d'Espanya (2016)

La contenció salarial com a única forma d'incrementar beneficis en sectors de poc valor afegit no és l'única causa dels salaris baixos. El comportament dels poders públics també ha influït en la reducció dels salaris i en l'augment de la precarietat. L'actuació pública i els diferents canvis de l'Estatut dels Treballadors han donat prioritat al benefici empresarial davant dels salaris com a via per arribar al creixement econòmic a través de la inversió. En altres paraules, per abordar la crisi

s'han fet modificacions legals encaminades a reduir salaris esperant que els beneficis resultants es reinvertissin i produïssin una reactivació de l'economia.

No obstant això, els beneficis que ha generat la contenció salarial propiciada per la darrera reforma laboral no s'han dirigit en general a la inversió en béns d'equip o en expansió de la capacitat productiva, sinó en dividendes. Entre 2008 i 2017, el valor afegit de les societats no financeres es va dedicar un 1,45% menys a inversió en l'empresa, mentre que els dividendes van augmentar en un 33,48%.⁶⁸ Com les rendes de capital estan fortament concentrades (al 2015 el 5% de la població amb més rendes d'aquest tipus acumulava el 50% de tots els rendiments de capital del país), s'intensifica la desigualtat.⁶⁹

Si no s'inverteix prou en la diversificació de l'economia cap a sectors de major productivitat, es corre el risc de consolidar un creixement basat en llocs de treball de salaris baixos i, a causa dels canvis en la legislació laboral, amb preponderància de formes atípiques d'ocupació (alta temporalitat, rotació, parcialitat...). La desigualtat, generada pel mercat laboral, és una conseqüència pròpia de la combinació de la nostra estructura productiva i el nostre marc legal. Quan s'acosten grans canvis en el món del treball per la quarta revolució industrial, no prendre mesures valentes en aquests dos fronts ens aboca a un futur de l'ocupació en el qual la desigualtat provocada pel mercat està cridada a intensificar-se.

Quadre 4. La precarietat laboral té rostre de dona

Isabel, Anna, Zoe, Mari... són noms de dones les històries de les quals nodreixen l'últim informe d'Oxfam Intermón "*Veus contra la precarietat: dones i pobresa laboral a Europa*". Dones que treballen, i molt, però l'esforç no els aporta molt més que baixos salaris, escassa protecció social i molts mals de cap associats a la precarietat. I és que malgrat que en els últims anys s'han aconseguit avenços en la posició que la dona ocupa en l'àmbit del treball remunerat, encara queda molt per fer perquè la precarietat deixi de tenir rostre de dona.

Les dones són majoria entre la població treballadora amb baixos salaris. A Espanya 1 de cada 5 dones (vs. 1 de cada 10 homes) va tenir al 2014 una baixa remuneració, és a dir, el seu salari va ser de dos terços o menys del salari mitjà nacional per hora: guanyaven menys de 6,6 € l'hora. Una de les raons d'aquests salaris baixos és la segregació ocupacional que porta al fet que les dones tendeixin a concentrar-se en sectors amb més precarietat i menys valorades tant socialment com econòmicament, com l'hostaleria, els serveis domèstics o de cures.

Un altre factor a tenir en compte és la presència desproporcionada de les dones en certes formes atípiques d'ocupació, i en concret en el treball a temps parcial. És especialment preocupant l'augment dels llocs a temps parcial no desitjat (persones que volen treballar a temps complet però no troben una ocupació de més hores): més d'1 de cada 2 persones treballadores amb jornada parcial a Espanya es troba en aquesta situació (el 57,9% del total de la població amb contracte parcial), i d'elles el 70,5% són dones.¹ Mentre que un 12,8% de les dones que treballen sota aquesta modalitat contractual responen que ho fan per poder tenir cura de nens i nenes o persones amb discapacitat; aquesta resposta només la dona el 0,9% dels homes.

Les idees, valors i creences avui dominants sobre els rols de gènere, sobre qui ha de fer què en la vida i en el treball remunerat i no remunerat, són les raons ocultes, però profundes i fonamentals, de la precarietat i discriminació que milers de dones viuen cada dia i què fa que aquestes dones no arribin a final de mes i siguin les principals responsables dels treballs de cura de persones i de la llar; responsabilitat que comporta una pitjor posició en el mercat laboral respecte dels seus companys homes.

Un 53% de les dones que treballen fora de la llar assegura que la maternitat ha retallat la seva projecció laboral, d'acord amb un estudi de 2017 que assenyala a més que, mentre que entre el 80% i el 90% de les dones renta la roba, cuina, compra, neteja i planxa, aquestes activitats només les fan entre el 20% i el 40% dels homes.

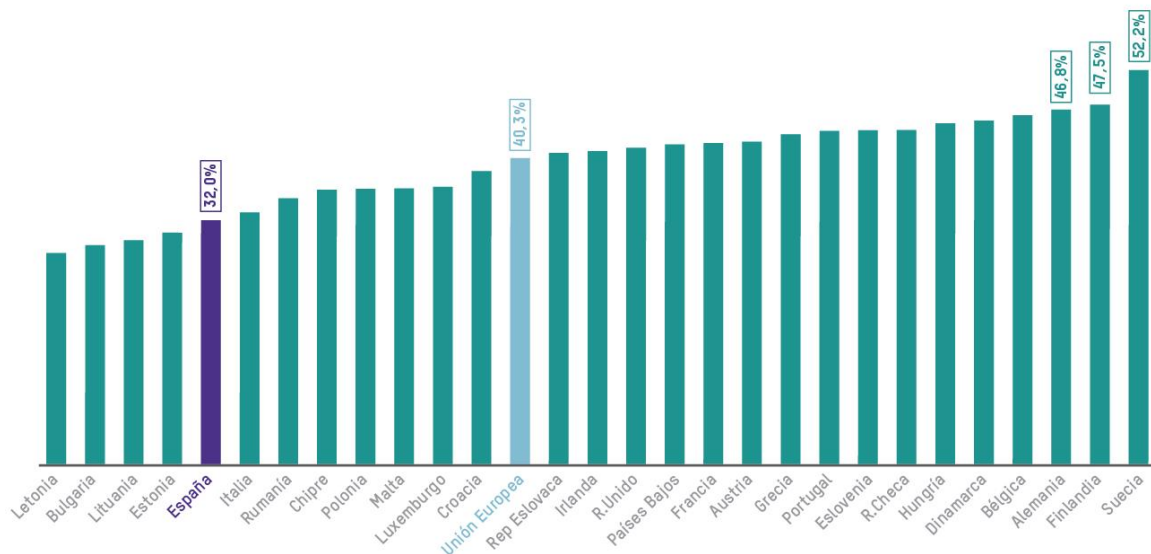
Font: "*Veus contra la precarietat: dones i pobresa laboral a Europa*", Oxfam Intermón, 2018 i "*Maternitat i trajectòria professional*" de l'escola de negocis IESE, 2017.

4.2 Protecció social

La protecció social és la política pública que més redueix la desigualtat tant en el conjunt de la UE com a casa nostra. Al 2016 i segons càlculs d'Eurostat, les transferències socials van ser responsables d'un 32% de la reducció de la desigualtat d'ingressos a Espanya, mesura Gini. No obstant això, l'Estat espanyol és el cinquè de la UE amb menor aprofitament de les transferències públiques per redistribuir la renda nacional, fet que mostra que hi ha un gran espai i potencial de millora. Espanya disminueix l'índex Gini amb les transferències de l'Estat 8 punts percentuals menys que la UE i es queda molt per darrere de països com Suècia, Finlàndia o Alemanya, que redueixen la seva desigualtat a la meitat.

El nostre sistema de protecció social redueix tant la desigualtat com la pobresa en 8 punts menys que la mitjana UE

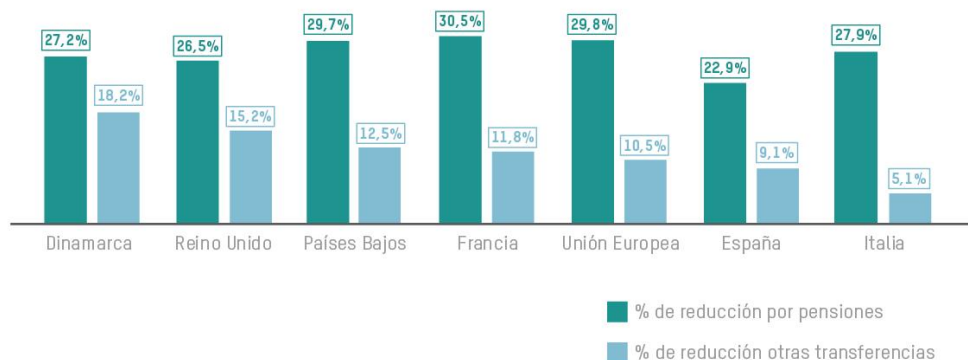
Gràfic 17: Reducció del Gini per transferències públiques, any de referència 2016

Font: Eurostat.

Dins de totes les transferències públiques, les pensions de jubilació ocupen un lloc predominant per la seva cobertura, per la quantitat de recursos destinats i pel seu impacte inqüestionable. No en va i segons moltes anàlisis, han estat les persones pensionistes les més protegides durant la crisi i les que s'han fet càrrec de necessitats de fills i filles, nets i netes.⁷⁰ Per tant, cal analitzar la capacitat redistributiva tant de les pensions com de la resta de transferències per entendre més les debilitats del sistema de protecció social a l'hora de redistribuir ingressos i propiciar la mobilitat ascendent de les persones que viuen en pobresa.

Gràfic 18: Percentatge de reducció del Gini per pensions i per altres transferències públiques, any de referència 2016

Font: Eurostat.

Del gràfic 18 extraïem dues conclusions molt clares. La primera és la gran rellevància de les pensions com a eina redistributiva en tots els països del nostre entorn. La segona és que són la resta de transferències públiques (prestacions per desocupació, rendes d'inserció, ajuts per a la criança, per a l'habitatge...) les que a Espanya, i en comparació amb països veïns, no redistribueixen ingressos amb el seu màxim potencial. Mentre que amb aquestes transferències públiques a Espanya es redueix el Gini en un 9,1%, al Regne Unit es redueix en un 15,2% i a Dinamarca en un 18,2%.

D'altra banda, la limitada capacitat redistributiva es materialitza en una limitada capacitat de treure les persones de la pobresa. Excloent les pensions de l'anàlisi, mentre que la mitjana europea de reducció de la taxa de pobresa relativa⁷¹ gràcies a la protecció social és del 33,2%, a Espanya aquesta reducció va ser només d'un 24,11% al 2016, segons dades d'Eurostat.

No vam rescatar tantes persones com ens permet fer-ho la nostra situació econòmica. Paradoxalment, Espanya és la cinquena economia més gran de la UE, però alhora és la setena més ineficient en la reducció de la pobresa. Finlàndia, Dinamarca o Irlanda, més que dupliquen la nostra capacitat, i redueixen la pobresa a més d'1 de cada 2 persones. L'Estat espanyol no la redueix ni a 1 de cada 4.

Gràfic 19: Percentatge de reducció de la pobresa per transferències públiques (pensions excloses), any de referència 2016

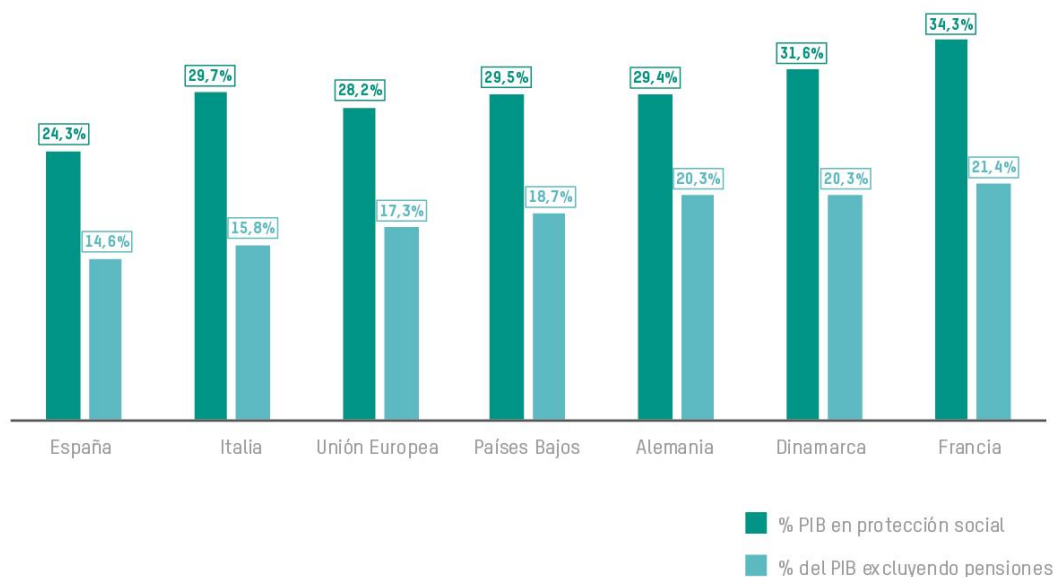

Font: Eurostat

Les causes

La primera raó d'aquesta limitada capacitat per reduir la desigualtat i la pobresa del nostre sistema de transferència de rendes és molt fàcil d'entendre: els diners. Espanya ocupa el tretzè lloc en percentatge del PIB invertit en protecció social. No obstant això, si es tornen a analitzar de forma separada les pensions, el que es dedica a un altre tipus de transferències és encara molt menor que la inversió d'altres estats: 6,8 punts percentuals menys que França, 5,7 menys que Dinamarca i 2,7 menys que la mitjana comunitària.

Gràfic 21: Despesa en protecció social com a percentatge del PIB, any de referència 2016

Font: Eurostat

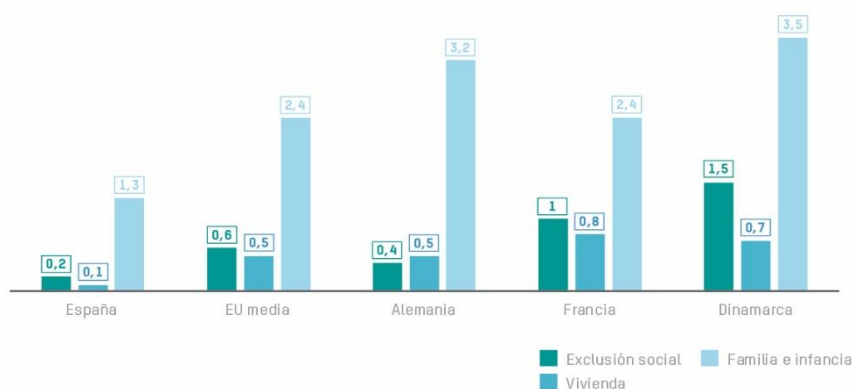
I no només s'hi dediquen pocs diners, sinó que el disseny del nostre sistema de protecció social presenta debilitats que impedeixen la redistribució d'ingressos al mateix nivell que en altres països europeus. La forma com es financen les transferències i les funcions a què es dirigeixen aquestes són dues d'aquestes debilitats.

Respecte a la primera, hi ha dues vies fonamentals per al finançament de la protecció social: la via contributiva, és a dir, les aportacions regulars que les persones treballadores i les seves ocupadors fan a la Seguretat Social, i la no contributiva, els recursos s'obtenen dels pressupostos generals de l'Estat. La primera permet comptar amb una gran quantitat de fons amb què finançar pensions o atur, però té un "però" en termes de redistribució i és que l'accés als beneficis i la seva quantia dependran de la posició que la persona receptora hagi arribat al mercat laboral: com més hagi pogut contribuir, més rebrà. Es reproduïxen així les desigualtats imperants en el mercat laboral i es desprotegeixen gairebé totalment aquelles persones que en són fora.

Tot i que hi ha mecanismes per impedir que les desigualtats del sistema de transferències reproduïxin les desigualtats del mercat laboral (pensions màximes i mínimes, complements a mínims...), dones, persones treballadores amb salaris baixos, les que no han pogut treballar, les que han esgotat el dret a la prestació contributiva per desocupació, joves en situació de precarietat i nens i nenes són els grans castigats per un sistema de protecció social eminentment contributiu. Augmentar els fons no contributius dirigits a protecció social en els pressupostos generals de l'Estat permet que les transferències públiques no es rebin fonamentalment amb base al que s'ha pogut aportar, sinó d'acord amb les necessitats de les llars.

Quant a la segona de les debilitats, la relacionada amb les funcions de les diferents transferències del sistema espanyol de protecció social, Eurostat permet comparar la protecció social en els països de la UE classificant la inversió per funcions; o, en altres paraules, pels riscos dels quals l'Estat vol protegir les persones: malaltia, discapacitat, pensions, atur, exclusió social, família i infància, supervivents (viduïtat i orfanat) i ajudes per a l'habitatge. Si es compara la inversió espanyola amb la mitjana europea i amb la d'un grup seleccionat de països de referència, es constata que al nostre país són insuficients les despeses en funcions que potencialment tindrien un gran impacte positiu en la reducció de la pobresa i, per tant, en la redistribució d'ingressos.

Gràfic 22: Percentatge del PIB dedicat a diferents funcions de protecció social, any de referència 2016

Font: Eurostat⁷²

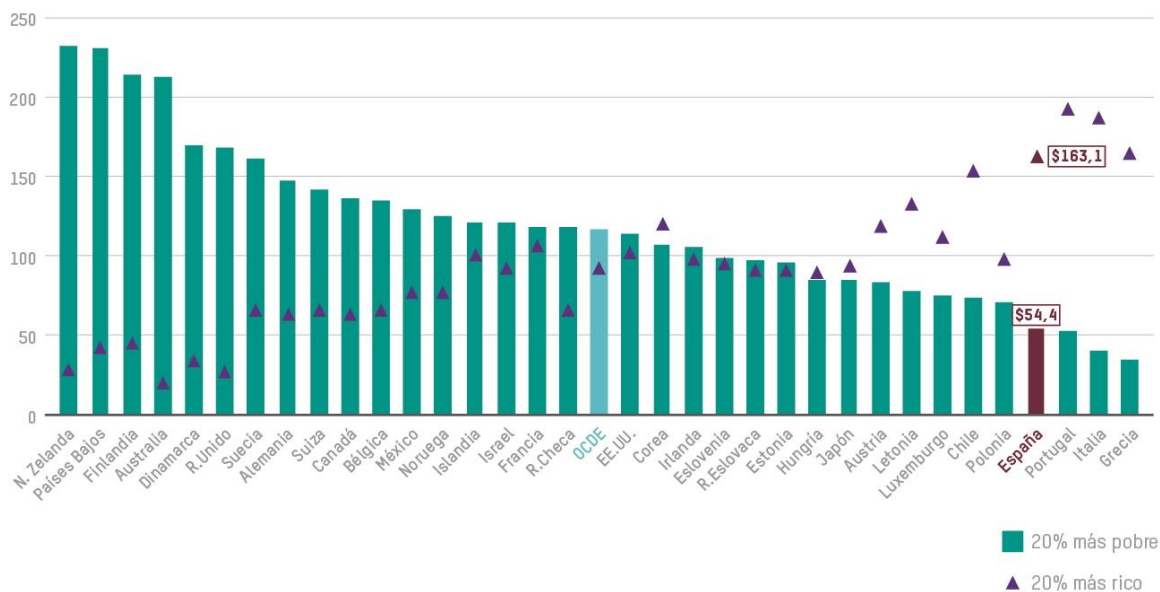
Així, mentre que a Espanya el 28,3% dels nens i nenes viu per sota del llindar de la pobresa;⁷³ **el nostre Estat dedica a protecció social de la infància un punt menys de PIB que la mitjana UE-28**, la meitat que el Regne Unit i gairebé una tercera part del que dedica Dinamarca a aquest àmbit. I com ja s'ha mostrat, créixer en la pobresa limita les opcions d'aquests nens i nenes, redueix la mobilitat social i incrementa la transferència intergeneracional de la pobresa.

Tenint en compte que la quantitat de llars que no tenen cap tipus d'ingressos puja a 617.000, **crida l'atenció que la inversió espanyola en transferències contra l'exclusió social sigui d'un 0,2% del PIB. La mitjana europea és de més del doble i França triplica aquest percentatge**. En ambdues zones, gràcies a les transferències públiques, s'ha aconseguit treure de la pobresa un percentatge de persones molt més gran que al nostre país (8,8 punts i 18 punts més, respectivament).

A Espanya, la principal eina de protecció social contra la pobresa i l'exclusió social és el sistema autonòmic de rendes mínimes, clarament ineficient per a la reducció de la pobresa per la seva fragmentació, infradotació i escassa cobertura.⁷⁴ Sembla lògic que, davant la incapacitat del nostre sistema de transferències públiques per rescatar les persones que cauen en la pobresa, s'aprofitin els períodes de creixement econòmic per dotar-nos d'un més eficient i millor dotat sistema de protecció social que ho faci.⁷⁵ En cas contrari, serà molt difícil que les persones que viuen en situació de pobresa no siguin gairebé sempre les mateixes, que noves crisis no tornin a deixar milers de famílies pel camí, i que no s'incrementi la polarització de la nostra societat a costa novament de la classe mitjana.

El resultat d'aquestes debilitats del nostre sistema de protecció social és que acaba sent una inversió tremendament regressiva: més fons acaben en mans de la població més enriquida, i menys en les de les persones que tenen més necessitat de protecció. El gràfic comparatiu següent il·lustra bé fins on pot millorar la progressivitat de les nostres transferències públiques: el 20% de la població més enriquida rep molt més que el 20% de la més empobrida. Mentre que la primera rep l'equivalent al 163,1% de la transferència mitjana, les llars més empobrides reben el 54,4%. Tan sols són més regressius els sistemes de protecció social de Portugal, Itàlia i Grècia.

Gràfic 23: Transferència mitjana del sistema de protecció social per persona en edat de treballar, última dada disponible per a cada país

Font: OCDE⁷⁶

Quadre 5. Bretxa de gènere en la protecció social

Com s'assenyala en el quadre número 2, les dones pateixen una pitjor situació en l'ocupació, que es tradueix en un sistema de protecció social eminentment basat en les prestacions contributives, en una menor cobertura de protecció davant riscos vitals com la jubilació, l'atur o la pèrdua d'ingressos associada a una ruptura de parella. Aquesta desigualtat en la protecció entre homes i dones es redueix gradualment conforme millora la situació de la dona en l'ocupació remunerada, però segueix sent necessari augmentar la protecció social no contributiva i aplicar un enfocament de gènere en el disseny de les prestacions.

Una de les desigualtats més òbvies entre homes i dones quan parlem de protecció social és la relativa a les pensions a la tercera edat. Dissenyades en un moment en què un cap de família (home) proveïa per a tota la família, no es va tenir en compte l'efecte que les responsabilitats de la cura de la llar tenen en una menor participació en el mercat laboral i en carreres professionals més curtes, pitjor remunerades o més interrompudes de les dones. **El resultat és que la bretxa de gènere entre homes i dones en la pensió contributiva mitjana per a persones que s'acaben de jubilar era d'un 28,97% al 2017, i s'elevava fins al 40,09% per a majors de 85 anys.**

A més, com moltes dones no han pogut contribuir a la Seguretat Social en no estar inserides en el mercat laboral, la majoria de les pensions contributives són per a homes; ells són titulars de dret d'aquestes pensions un 41,29% més que les dones. Per contra, la majoria de les pensions no contributives, escassament dotades amb una quantia bàsica de 380,10 euros al mes, van a mans de dones. **Al 2017, i segons dades de l'Imsero, les dones reben ni més ni menys que el 76,85% de les pensions no contributives de jubilació.**

El desavantatge en el mercat laboral també fa que, segons dades del Servei Estatal Públic d'Ocupació, mentre que el 62% dels homes en atur accedia el 2017 a una prestació contributiva per desocupació, la cobertura de les dones desocupades sigui de 10 punts percentuals menys. Igualment, les prestacions mitjanes de les dones són un 14,62% menys. *

* Font: CCOO (2018), 'La bretxa de gènere en el sistema de protecció social (atur i pensions)', i Estefania Alaminos (2018), 'La bretxa de gènere en les pensions contributives de la població major espanyola'

4.3 Sistema impositiu

D'acord amb les últimes dades de recaptació de l'Agència Tributària - AEAT referides a 2017⁷⁷, tot i que Espanya ha recuperat el nivell d'ingressos tributaris (en termes corrents) previ a la crisi, **la pressió fiscal (mesurada com la suma d'impostos i cotitzacions socials respecte al PIB) encara es manté lluny de l'observada a Europa**. En relació amb els països de la zona euro, la bretxa és de 6,9 punts, mentre que si considerem la mitjana de tots els països que conformen la Unió Europea, aquesta diferència és de 5,7 punts de PIB.

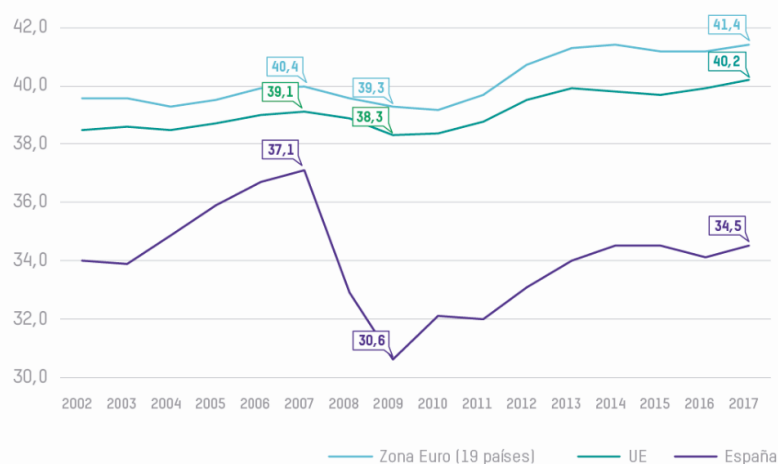
Amb una pressió tributària sobre el PIB del 34,5%, Espanya es troba en el vuitè lloc per la cua entre els 19 estats que comparteixen l'euro. Tan sols Xipre, Malta, Eslovàquia, Estònia, Letònia, Lituània i Irlanda presenten nivells inferiors (entre el 34% i el 23,5%). Lluny queden països amb una economia de mida comparable a la nostra, com França i Itàlia (amb una pressió tributària del 48,4% i del 42,4%, respectivament). El nostre veí, Portugal, també recapta més (36,9%).

Durant la crisi hi va haver una disminució enorme de recursos tributaris a Espanya, molt més acusada que en altres països del nostre entorn europeu. Entre 2007 i 2009, la pressió fiscal va passar de suposar el 37,1% al 30,6% del PIB, mentre que a Europa aquesta reducció va ser de menys d'un punt percentual. El 2009, la diferència de recaptació entre els països de la zona euro i Espanya era de gairebé 9 punts. Des de llavors, Espanya ha aconseguit recuperar els nivells de recaptació i aquesta diferència ha disminuït, encara que a costa d'augmentar la importància dels impostos més regressius, sobretot l'impost sobre el valor afegit (IVA), reforçats per un major creixement econòmic.⁷⁸ **A aquest ritme, Espanya necessitaria més de 9 anys per assolir les mitjanes europees.**

La pressió fiscal a Espanya és 6,9 punts inferior a la mitjana de la zona euro

Amb una pressió tributària sobre el PIB del 34,5%, Espanya es troba en el vuitè lloc per la cua entre els 19 estats que comparteixen l'euro

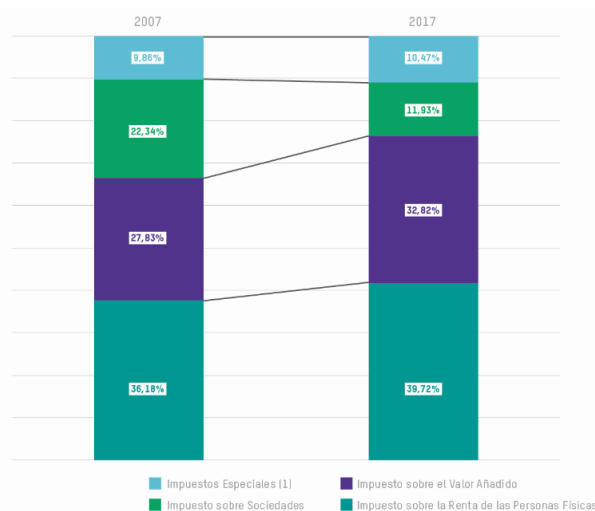
Gràfic 24: Pressió fiscal a Espanya i a Europa, 2002-2017 (en% sobre el PIB)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Eurostat.⁷⁹

Efectivament, aquesta recuperació en els nivells d'ingressos tributaris ha vingut acompanyada d'una transformació important en el pes relatiu que les diferents figures impositives tenen en la recaptació total. Com mostra el gràfic 25, l'augment està vinculat a l'increment de la importància relativa d'aquells tributs que més afecten les famílies (impost sobre la renda de les persones físiques - IRPF i IVA) davant dels que suporten les empreses (impost sobre societats - IS).

Gràfic 25: Evolució de la composició impositiva, 2007-2017 (en% sobre el total d'ingressos tributaris)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'AEAT.⁸⁰

Així, mentre que al 2007 a l'IS li corresponien 22,3 de cada 100 euros d'ingressos, al 2017 era pràcticament la meitat: 12 euros. Per contra, l'IVA, l'IRPF i els impostos especials, que al 2007 representaven aproximadament 74 de cada 100 euros d'ingressos tributaris, al 2017 ja suposaven 83 de cada 100 euros. De fet, amb l'IS amb prou feines es recapten 3.000 milions d'euros més respecte dels impostos especials.⁸¹

El sistema tributari espanyol actual es fonamenta en un disseny que segueix dipositant la càrrega en el treball i el consum davant de la riquesa, les rendes del capital i els beneficis empresarials. Considerant diferents característiques del sistema tributari en el seu conjunt, i amb relació als països de la zona euro, l'espanyol es troba a la cua pel que fa a progressivitat (només quatre països: Irlanda, Grècia, Estònia i Eslovàquia obtenen pitjor resultat).⁸²

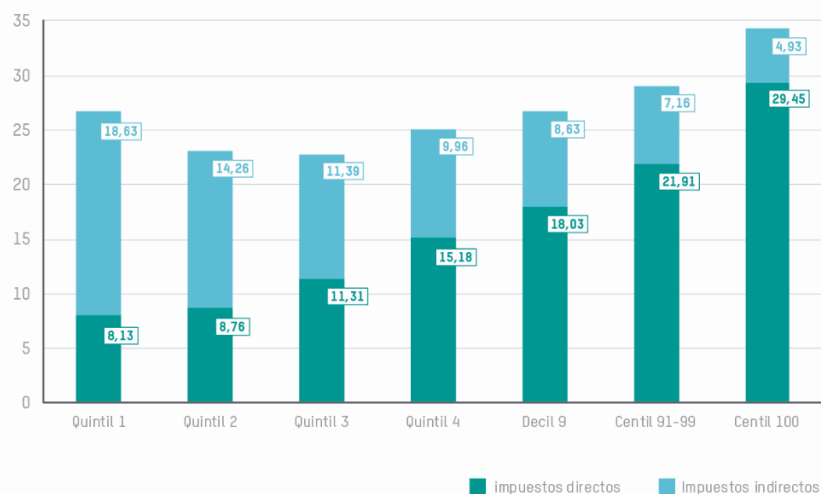
El sistema tributari espanyol es troba lluny del seu potencial a causa de buits importants en el disseny i de la incapacitat efectiva per evitar les fuites derivades de l'evasió i l'elusió fiscals, especialment en l'impost de societats. Considerant les característiques econòmiques i de capacitat tributàries, Espanya es troba molt per sota del potencial que correspondria a un país amb aquestes mateixes característiques. L'esforç fiscal de l'Estat espanyol se situa per sota de la meitat del d'un país com Dinamarca i a nivells similars als d'Hongria.⁸³

L'impost de societats és un dels principals causants d'aquesta falta de recaptació. Tot i que les empreses han vist com es doblava el seu resultat comptable entre 1999 i 2017, l'IS meritat al 2017 continua per sota de l'aconseguit al 1999.⁸⁴ Amb relació a 2007 i en termes constants, es recapta menys de la meitat que abans de la crisi (de 50.650 a 23.143 milions d'euros), mentre que les empreses han recuperat els seus nivells de beneficis. **L'evasió i elusió fiscals, així com un sistema ineficient de beneficis fiscals i quantioses despeses deduïbles, fan que la pressió fiscal efectiva disti molt de la plantejada en el paper.** Al 2016 hi havia gairebé mil filials d'empreses de l'IBEX 35 en paradisos fiscals. Totes, excepte una, tenien presència en aquests països.⁸⁵

Com a resultat, la capacitat redistributiva del sistema tributari espanyol és molt feble. Al 2015, i considerant la imposició directa i indirecta, el 20% de la població més pobra va pagar de mitjana un 26,8% de la seva renda en impostos, una xifra superior a la de la resta de quintils, i només superada pel 10% més ric (que va pagar un 29,1%).⁸⁶

Abans de la crisi, l'impost de societats suposava el 22,3% de la recaptació. Ara és tan sols el 12%

Gràfic 26. Impostos directes i indirectes al 2015 per trams de renda bruta (%)

Font: FEDEA (2017), Observatori sobre el repartiment dels impostos entre les llars espanyoles.⁸⁷

En termes globals, a Espanya el sistema tributari redueix la desigualtat tan sols en un 2,54% (avaluada sobre la renda i utilitzant l'índex de Gini). Aquesta reducció s'explica principalment per la progressivitat que l'IRPF introdueix en el sistema en el seu conjunt i que redueix en un 7,55% la desigualtat en la distribució de la renda bruta entre les llars espanyoles. La imposició indirecta, per contra, augmenta la desigualtat en un 3,50%.

És evident que Espanya necessita una reforma en profunditat del seu sistema tributari. En els últims anys només s'hi han posat diversos pegats que no han abordat els grans reptes pendents. És urgent, per exemple, elevar la tributació a la riquesa harmonitzant l'impost al patrimoni, herències i successions, pel seu efecte important en la desigualtat intergeneracional. Recuperar la progressivitat en l'IRPF, elevant els tipus sobre les rendes més altes que es van perdre en l'última reforma de 2015, també ajudaria a reduir la bretxa entre persones riques i les que es troben en situació de pobresa.

Però recuperar progressivitat no és una fórmula màgica que arregli tot el sistema. Es necessita recaptar més de qui més capacitat té, per reduir la important bretxa recaptatòria que hi ha a Espanya; el que requereix de l'activació urgent d'un pla de lluita contra el frau i l'evasió fiscals, i de la revisió de la tributació empresarial.

A més, si el major forat recaptador es troba en l'impost de societats, cal una acció internacional decidida i coordinada per donar-hi solució. El sistema fiscal internacional s'ha d'adaptar a la realitat d'una economia altament digitalitzada. En aquest tauler global, Espanya no es pot permetre ser un convidat de pedra i ha de contribuir activament per aconseguir consensos ambiciosos i no basats en mínims confortables.

Som a les portes d'una nova onada de reformes globals que no poden obviar per més temps les qüestions més urgents: quin model fiscal és necessari per a una economia més digitalitzada i com establir un tipus mínim sobre els beneficis empresarials que sigui efectiu a nivell internacional i que trenqui amb la dinàmica de competència fiscal deslleial. Mentrestant, res no impedeix que Espanya vagi avançant en reformes unilaterals però necessàries, com l'aplicació de l'impost sobre les transaccions financeres o sobre determinats serveis digitals, activitats pràcticament desfiscalitzades avui dia.

La mobilitat social es construeix també sobre la base d'un model tributari redistributiu, per la qual cosa la responsabilitat del sosteniment de l'Estat i de les polítiques públiques s'ha de traslladar més cap a la riquesa i el capital (incloent els beneficis empresarials) per alleugerir així la càrrega a les rendes del treball i del consum.

5. L'IMPACTE DE LA DESIGUALTAT I LA IMMOBILITAT SOCIAL EN EL GAUDI DE DRETS I OPORTUNITATS VITALS

La desigualtat fa que les persones no gaudeixin en la mateixa mesura de drets i d'oportunitats vitals. Qüestions tan essencials per a la vida com la nostra salut, el nombre d'anys que viurem o, fins i tot, si ens considerem feliços o infeliços. A tall d'exemple, les desigualtats en l'esperança de vida entre barris amb diferent nivell d'ingressos arriba als 11 anys a Barcelona i als 7 a Madrid.

En una societat de grans desigualtats, el gaudi en igualtat de condicions dels drets que tenim reconeguts es veurà condicionat per la posició que s'ocupi en la distribució d'ingressos. Si a més no hi ha opcions de mobilitat social, l'impacte d'aquest gaudi desigual s'intensificarà en prologar-se en el temps i n'augmentaran les conseqüències. D'altra banda, si les desigualtats es produeixen en àmbits que, en un context més equitatiu, podrien facilitar oportunitats vitals, es bloqueja la mobilitat social. És com el "peix que es mossega la cua": desigualtat que provoca immobilitat que, al seu torn, produeix més desigualtat. Un exemple és la segregació urbana, per la qual les persones riques tenen veïns igualment rics mentre que les empobrides s'agrupen en barris empobrits amb accés limitat a oportunitats d'ocupació o de formació.

5.1 Desigualtats en el gaudi de la salut al llarg de tot el cicle vital: esperança de vida desigual

La forma com es viu la infància marca la resta del cicle vital, i per tant són d'especial importància les desigualtats sofertes en aquest moment de la vida; entre elles, les relatives als determinants socials de la salut⁸⁸, que incidiran en el fet que se sigui una persona adulta sana o, per contra, es pateixin malalties. L'Enquesta Nacional de Salut⁸⁹ recull que les persones joves de la classe social més alta consumeixen fruita diàriament 10 punts percentuals més que els membres de la classe més empobrida, els quals, al seu torn, destaquen per consumir el doble de refrescos amb sucre i el triple de menjar ràpid.

El resultat és que la taxa de sobrepès i l'obesitat infantil entre nens i nenes de llars de persones treballadores sense qualificació és 10 punts superior a la que pateixen fills i filles de persones directives i professionals i, per tant, són nens i nenes que, arribats a la maduresa, tindran més probabilitats de patir discapacitat o mort prematura per malalties cardiovasculars (infarts, cardiopaties...), diabetis, artrosi o alguns tipus de càncer, totes associades a l'obesitat infantil.

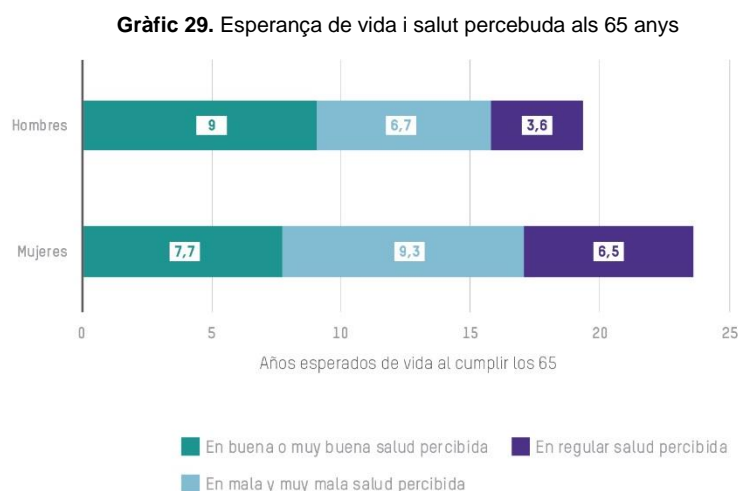
L'obesitat infantil és 10 punts superior a la classe social més baixa que a la més alta

A mesura que es compleixen anys, els determinants socials de la salut s'acumulen i les conseqüències es reflecteixen en dades com aquesta: 7 de cada 10 persones residents a Madrid diagnosticades d'un problema crònic de salut viuen als barris de menor renda.⁹⁰

La salut mental no és una excepció i també està determinada per les desigualtats: hi ha quatre vegades més probabilitats de patir un quadre depressiu si es pertany a la classe social més baixa que si es forma part de la més alta. Si a això afegim el component de gènere, resulta que **una dona de la classe més empobrida té més de 9 vegades més probabilitats de patir un quadre depressiu que un home de classe alta.**⁹¹

Mentre que en el cas dels homes l'activitat econòmica i els hàbits tradicionalment associats amb ells, com beure més o fumar, condueixen a una major mortalitat, **en el cas de les dones, la feminització de les ocupacions de cures i les seves responsabilitats en la cura no remunerada dins de les famílies comporten major morbiditat, és a dir, una salut pitjor.** Ells podran morir abans, elles viuran considerablement més malaltes una vegada arribin a la tercera edat.

En el gràfic següent es recullen les expectatives, per sexe, de viure amb salut una vegada que s'assoleixen els 65 anys d'edat. Mentre que elles passaran el 67% de la resta de la seva vida percebent la seva salut com a regular o dolenta, ells perceben la seva salut com a bona o molt bona el 50% de la resta de la seva vida.⁹²

Font: EHLEIS, EH (2016)⁹³

Com a conseqüència de les desigualtats en la salut acumulades al llarg de tota la vida, l'esperança de vida acaba sent desigual d'acord amb el nivell de renda o origen socioeconòmic. L'OCDE calcula que un home jove de 25 anys amb educació universitària té 8 anys més d'esperança de vida que un altre noi de la seva mateixa edat amb un nivell educatiu més baix⁹⁴. Tot i que no comptem amb la dada concreta per a Espanya, sí que hi ha anàlisis locals sobre esperança de vida en funció del nivell de renda dels barris de les grans ciutats espanyoles. En el cas de Barcelona⁹⁵, la major diferència en esperança de vida la trobem entre els barris de Torre Baró, els veïns del qual poden aspirar a viure 75,2 anys, i Pedralbes, on s'arriba als 86,5. Ni més ni menys que 11 anys de diferència entre el barri més ric i el quart més pobre de la ciutat. En el cas de la ciutat de Madrid, la diferència en l'esperança de vida entre les persones que més viuen i les que menys viuen és de gairebé 7 anys, i aquestes últimes es concentren en zones com Entrevías o Orcasur. Les desigualtats socioeconòmiques dels habitants de la capital de l'Estat espanyol es reflecteixen en un mapa

que divideix la ciutat entre un eix nord-oest de major longevitat i major renda i un altre sud-est on no s'arriben a complir els 80 anys.⁹⁶

5.2 La segregació urbana: el peix que es mossega la cua

La segregació urbana és l'agrupació de certs grups homogenis de persones (excloent-ne d'altres) en barris o llocs específics. Quan ocorre segons el nivell de renda, o el que és el mateix, quan persones riques i empobrides viuen majoritàriament entre veïns de la seva mateixa condició, la segregació urbana augmenta en créixer la desigualtat, però, a més, a mesura que augmenta aquesta segregació es redueix la mobilitat social. Actua, per tant, com un **peix que es mossega la cua: a més desigualtat, més segregació; a més segregació, més desigualtat.**⁹⁷

Millors oportunitats laborals, millors recursos públics i privats, accés a millors i més variades experiències, a un major capital cultural a l'entorn i a una més àmplia i heterogènia xarxa social desapareixen per a persones adultes que viuen segregades, i es limiten així les seves opcions laborals o educatives; a més, és especialment greu l'impacte en el desenvolupament de nens i nenes, que erosiona les seves oportunitats vitals.⁹⁸

Malauradament, no hi ha molts estudis sobre l'impacte de la segregació en la mobilitat social a Espanya. Però sí que n'hi ha en altres països. En comparar ciutats nord-americanes més segregades i menys, es conclou que, si una persona s'ha criat en un barri segregat de renda baixa, hi ha més probabilitats que sigui una persona adulta amb renda baixa. Concretament la mobilitat disminueix en 7 punts percentuals per a la població del 25% més pobre (el 47,3% dels nens i nenes pobres seran pobres en la maduresa en aquestes ciutats segregades).⁹⁹

La mobilitat social intergeneracional pot baixar fins a 7 punts en ciutats més segregades

Un estudi recent sobre 13 capitals europees conclou que la bretxa espacial entre persones empobrides i riques s'està incrementant a tot el continent, i que Madrid és la ciutat més segregada de les estudiades.¹⁰⁰ Durant els anys del "boom immobiliari", els habitatges es construïen per a un nivell de renda o un altre; el mercat repartia els i els habitants segons la seva capacitat econòmica i en funció del preu del sòl. La segregació derivada d'una planificació urbanística guiada exclusivament pel mercat s'intensifica per la gentrificació, un procés pel qual un barri en el qual tradicionalment han conviscut famílies de baixa renda atrau, per diferents raons, veïns de majors ingressos, fet que provoca una pujada dels preus i acaba expulsant cap a la perifèria els antics veïns i veïnes.

La investigació esmentada apunta que encara hi ha una innegable relació entre desigualtat d'ingressos i segregació espacial. Aquesta no és lineal i hi influeixen també la trajectòria històrica de la ciutat, les institucions o les polítiques públiques. Entre aquestes últimes destaquen la provisió d'habitatges socials públics de lloguer, essencial per minimitzar la diferència de classes. Les investigacions assenyalen que, després d'una dècada de crisi, només una ciutat europea -Amsterdam- ha fet possible que persones riques i en situació de pobresa visquin ara més a prop que al 2001, gràcies a polítiques socials i a l'existència d'habitatges públics dirigits a barrejar totes les persones. Per contra, Espanya pateix una manca estructural d'aquest tipus de parc públic d'habitatge.¹⁰¹

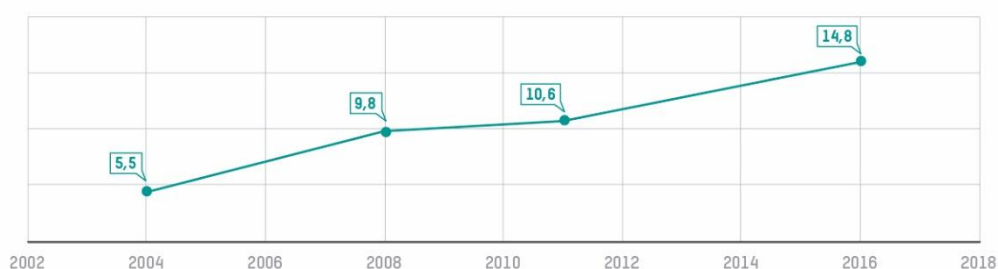
5.3 Un altre peix que es mossega la cua: participació política

La participació política, ja sigui a través del vot o mitjançant altres formes d'expressar la nostra opinió (manifestacions, boicots a productes, signatura de campanyes...), permet posar els nostres interessos a l'agenda mediàtica i política i té el potencial de dur polítics i polítiques a donar prioritat als assumptes que interessin la ciutadania o a prendre decisions en favor de ciutadanes i ciutadans. Recentment hem vist com les grans mobilitzacions de pensionistes han aconseguit canvis significatius tant en el discurs de les i els representants polítics com en les seves propostes. Cal no oblidar que la gran mobilització feminista del 8 de març de 2018 va aconseguir igualment posar

al centre de l'agenda mesures essencials per a la igualtat de gènere, com ara la transparència salarial o els permisos paternals i maternals iguals, obligatoris i intransferibles, que són ara més a prop de fer-se realitat.

No obstant això, la participació política està condicionada per la desigualtat, i per tant no totes les persones hi participen en el mateix grau. Començant pel vot, el mecanisme de participació més igualador en teoria: el nivell d'ingressos és determinant a l'hora de decidir si anar a dipositar el vot a les urnes o no. El gràfic següent recull la bretxa entre la participació de la classe més alta i la més baixa en quatre cites electorals consecutives, bretxa que a més tendeix a incrementar-se. Encara que des de l'establiment de la democràcia a Espanya **ha disminuït la participació en general, ho fa més intensament entre aquells i aquelles més vulnerables, que a més consideren en un percentatge més gran que la seva veu no és influent o que les i els polítics no s'interessen pel que pensa la ciutadania.**

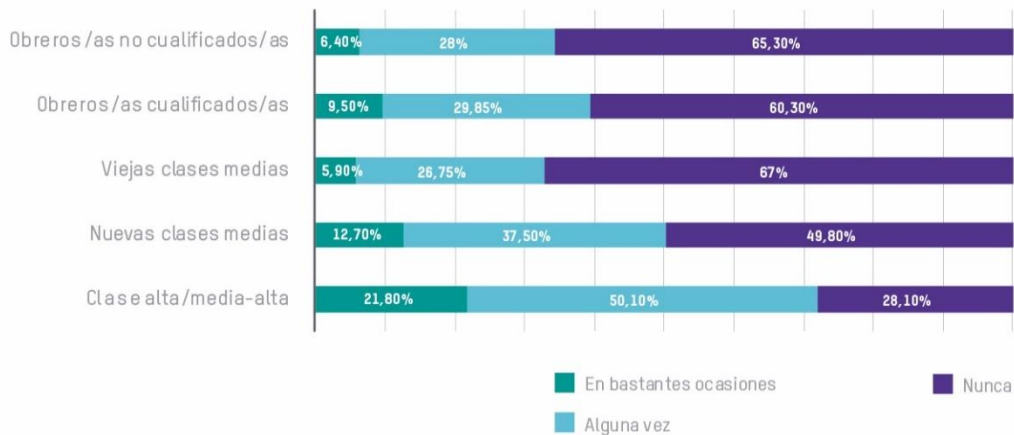
Gràfic 30: Evolució de la diferència (en punts percentuals) entre les persones de classe alta / mitjana-alta i els obrers no qualificats que declaren haver votat en les eleccions generals anteriors

Font: Enquestes postelectorals de CIS

Davant d'aquesta desigualtat en el vot, es podria pensar que les persones amb menys ingressos es decanten per un altre tipus de formes de participació. Però no és així. **Manifestacions, adhesions a campanyes o boicots a la compra de productes com a forma de protesta davant determinades pràctiques empresarials, són mecanismes de participació política que fan servir sobretot persones de més ingressos.** Les dades del gràfic següent, sobre la freqüència d'assistència a manifestacions per classe social, mostren que **les persones treballadores amb menys qualificació que no han anat mai a una manifestació multipliquen per 2,3 vegades les que pertanyen a la classe alta que no han participat mai en una manifestació.** Cal ressaltar també que, entre les persones que se sumen a les manifestacions en bastants ocasions, el 38,7% són de classe alta. Per tant, les manifestacions no semblen ser un mecanisme de participació alternativa al vot, sinó que són les mateixes persones que voten les que col·loquen els seus interessos a les meses de discussió política a través dels mecanismes de participació no electoral.

Gràfic 31: Freqüència amb què s'ha assistit a una manifestació, per classe social

Font: Enquesta postelectoral eleccions generals 2016, CIS

5.4 La capacitat de tenir una vida plena i sentir-se feliç

El risc de desnonament, la impossibilitat de seguir un tractament mèdic o la desesperança davant el futur són factors vinculats no només amb una major probabilitat de patir una malaltia mental o un quadre depressiu, sinó de reconèixer-nos a nosaltres mateixos com infeliços. Els diners no paguen la felicitat, però la intranquil·litat i l'estrès associats a situacions d'inseguretat econòmica i pobresa entorpeixen el camí cap a ella.

Moltes enquestes pregunten directament a la població quin és el seu grau de felicitat del 0 al 10, i resulta significatiu constatar, si s'analitzen les respostes d'acord amb els nivells d'ingressos de les persones que responen, com condiciona les nostres vides la desigualtat. Segons el CIS, la probabilitat de respondre amb una puntuació menor d'un 5 a la pregunta 'com de feliç et consideres', és a dir, de "suspendre en felicitat", és 5,3 vegades més gran entre les i els "obriers no qualificats" que entre la classe alta o mitjana alta (un 8,6% davant d'un 1,6%).¹⁰²

6 RECOMANACIONS

La reducció de les desigualtats com una necessitat hauria de ser un objectiu polític de qualsevol govern i, en conseqüència, ocupar les primeres pàgines de qualsevol programa electoral. Reduir la desigualtat fa que augmenti la cohesió social i la confiança en les institucions, que disminueixi la quantitat de persones que troba atractives opcions de vot radicals o populistes i que millori la qualitat de vida d'una gran quantitat de població que avui es troba pràcticament atrapada en la pobresa.

Però no només és una necessitat. També és un objectiu just. Tal com s'ha mostrat a les pàgines anteriors, la desigualtat imperant a la nostra societat impedeix la igualtat d'oportunitats i que tots i totes gaudim en igualtat de condicions dels nostres drets.

Reduir les desigualtats, a més, és assegurar el respecte als compromisos internacionals que ha adquirit l'Estat espanyol amb la signatura dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS).

Que l'Estat espanyol sigui la cinquena economia més gran de la UE però ocupi el lloc 4 en desigualtat, demostra que l'objectiu polític de reducció de la desigualtat, a més de necessari, just i respectuós amb els acords multilaterals, és urgent i inajornable.

Dues de les metes incloses en l'objectiu 10 dels ODS, sobre reducció de la desigualtat, són especialment rellevants per a l'Estat espanyol:

"10.1 D'aquí a 2030, aconseguir progressivament i mantenir el creixement dels ingressos del 40% més pobre de la població a una taxa superior a la mitjana nacional.

10.4 Adoptar polítiques, especialment fiscals, salarials i de protecció social, i aconseguir progressivament una major igualtat. "

En relació amb la primera d'aquestes metes, l'Estat espanyol no només no avança, sinó que retrocedeix: de 2010 a 2015, els ingressos del 40% més pobre de la població van caure un 2,16%, mentre que la mitjana per al conjunt de la població va ser d'una reducció de l'1,53%.¹⁰³

Quant a la segona, des d'Oxfam Intermón proposem, de cara als projectes polítics i les propostes que els diferents partits elaborin i presentin en els propers mesos per a les diferents cites electorals, les recomanacions següents en polítiques fiscals, salarials, de protecció social per aconseguir un país més equitatiu i just, i complir amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible.

6.1 Mesures salarials i d'ocupació

Reduir la desigualtat ocasionada pel mercat laboral i l'estructura econòmica passa per incrementar el pes dels salaris sobre el PIB, augmentant els salaris més baixos i reduint la precarietat, i prestant atenció especial a les dones com a majors afectades per aquestes desigualtats. Davant els grans canvis vinculats amb l'ocupació que s'acosten per l'expansió de l'automatització en l'anomenada quarta revolució industrial, és imprescindible prendre decisions que garanteixin que aquesta ocupació futur no sigui la porta a una major desigualtat, tant en l'àmbit del marc legislatiu que regula les relacions laborals com pel que fa a l'estructura productiva espanyola.

Per a això, l'Estat espanyol hauria de:

1. **Posar-se com a objectiu recuperar, almenys, el pes que els salaris tenien sobre el PIB abans de l'esclat de la crisi**, és a dir, passar del 54,4% actual al 57,7% que es va registrar en el primer trimestre de 2008.¹⁰⁴
2. **Continuar amb l'increment de SMI que s'ha iniciat, per arribar als 1.000 euros el 2020.** Promoure activament que s'inclouguin clàusules de revisió salarial d'acord amb l'IPC en els convenis col·lectius.
3. Renegociar un nou Estatut dels Treballadors, adequat al futur de l'ocupació, que:
 - a. **Garanteixi una major i millor representació de les persones treballadores en els processos de negociació col·lectiva**, incloent dones, treballadors/es en situació de precarietat o en formes atípiques d'ocupació, subcontractats, empleats/ades de micropimes, i altres persones assalariades que ara tenen més difícil reivindicar drets i millores salarials.
 - b. **Impedeixi que la subcontractació sigui usada com un mecanisme de reducció de costos salarials.**
 - c. **Reforci la causalitat en la contractació temporal, incrementi la protecció per acomiadament de les i els treballadors temporals per reduir les desigualtats que pateixen respecte a les i als treballadors fixos, i estableixi sancions que desincentivin l'ús fraudulent de la contractació temporal.**
 - d. **Iguali els permisos paternals i maternals, fent-los intransferibles i de compliment obligat.** Aquesta mesura és prioritària per a garantir una millor posició de la dona en el mercat laboral i la reducció de la bretxa salarial.
 - e. **Permeti una lluita més efectiva contra la figura del fals autònom/a.**
 - f. **Asseguri que les persones treballadores amb contractes parcials no es converteixin en "treballadors a la carta"**, sense control sobre la seva jornada laboral, problema que pateixen de manera especial les dones en situació de precarietat laboral.
4. **Incrementar els recursos humans de la inspecció del treball.**
5. **Millorar l'estructura ocupacional, incrementant paulatinament el pes de llocs de major productivitat i valor afegit.** Aquest objectiu es podria aconseguir mitjançant, entre altres coses, el compliment dels objectius europeus d'inversió en R + D + I (un 3% del PIB) o de pes de la indústria (el 20% del PIB); l'augment de la inversió pública en l'estat del benestar promovent que la universalització de serveis com l'educació infantil o l'atenció a la dependència comportin la generació de llocs de treball de qualitat, o amb l'aprofitament de la transició ecològica per a la generació de nous nínxols laborals.

6.2 Protecció social

De la nostra inversió pública, sens dubte, la dedicada a la protecció social és la que no arriba a tot el seu potencial en la distribució dels ingressos. L'Estat espanyol està molt per darrere de la mitjana europea tant en la reducció de la pobresa per transferències socials com en la reducció de la desigualtat. El caràcter contributiu de la majoria de les prestacions porta al fet que la protecció social reproduïxi les desigualtats imperants en el mercat laboral i, com la inversió en assistència social és escassa, no es complementa el sistema contributiu amb un d'assistencial que protegeixi eficaçment les persones més vulnerables. El resultat és un sistema de protecció social altament regressiu.

Per evitar-ho, l'Estat espanyol hauria de:

1. **Posar-se com a objectiu que el sistema de protecció social contra la pobresa aconsegueixi l'eficiència i eficàcia que la mitjana europea té per reduir aquesta pobresa** (ara a Espanya es redueix la pobresa en un 24,41% mentre que la mitjana europea és del 33,20%).
2. **Establir un sistema de garantia d'ingressos que:**
 - a. Estigui regulat com a dret subjectiu i no subjecte a disponibilitat pressupostària.
 - b. Garanteixi la cobertura per a totes les llars que ho necessitin.
 - c. Proporcioni prestacions suficients per garantir una vida digna.
 - d. Sigui compatible amb cert nivell d'ingressos per evitar la "trampa de la pobresa".
 - e. Sigui d'àgil tramitació i eviti l'estigmatització de la persona perceptora.
 - f. Permeti la portabilitat entre comunitats autònomes.
3. Establir un calendari d'augment de la pensió no contributiva fins als 500 euros.
4. **Augmentar la inversió en protecció social a les funcions d'habitatge, exclusió social i infància.** Establir una prestació per fill/a a càrrec generosa i d'àmplia cobertura que arribi, almenys, a tots i tots els nens vivint en pobresa severa.¹⁰⁵

6.3 Recaptació fiscal

Poder posar en marxa les ambicioses mesures que són necessàries, tant en protecció social com en ocupació, redistribuir la renda nacional passa irremediament per augmentar el nostre pressupost públic, equiparant la nostra pressió fiscal a la d'altres països europeus. Però, a més, el sistema impositiu no té com a objectiu únic costejar les polítiques públiques, sinó que té *per se* una funció redistributiva que, en el nostre Estat està limitada ja que, paradoxalment, les famílies contribueixen al sistema fiscal més que les empreses, les petites empreses paguen un tipus efectiu més gran que les grans, i les famílies del 20% més pobre de les llars estan entre les que més proporció dels seus ingressos dediquen a pagar impostos (només superades pel 10% més ric).

Per la qual cosa l'Estat espanyol hauria de:

- 1. Fixar com a objectiu recaptatori aconseguir, en el termini de tres anys, la mitjana de pressió fiscal de la zona euro, sense oblidar els principis d'equitat del disseny tributari.**
- 2. Augmentar la progressivitat del sistema fiscal espanyol, gravant més els que més tenen i trencant amb els privilegis, traslladant l'esforç fiscal des del consum i la feina, cap a l'acumulació de riquesa i el capital.** Per a això cal:
 - a. Reformar la tributació de les rendes de capital i fer-la homogènia i equitativa amb el gravamen de les rendes salarials. És a dir, eliminar l'actual sistema dual de tractament de rendes (treball i capital) en l'IRPF.
 - b. Recuperar la progressivitat en l'IRPF incrementant de nou el nombre de trams a la part alta de l'escala de rendes i elevat la pressió fiscal per a les rendes més altes.
 - c. Frenar la concentració de la riquesa elevat i revisant el disseny de l'impost al patrimoni per aconseguir una base harmonitzada a tot el territori nacional, que garanteixi una tributació més alta de les grans fortunes.
 - c. Revisar de manera exhaustiva i rigorosa tots els incentius i deduccions fiscals, especialment a les grans empreses, per eliminar tots el que no contribueixen al bé comú.
 - d. Impulsar l'aplicació de l'impost a les transaccions financeres, amb un tipus suficient i sobre una base àmplia, que inclogui també les operacions més especulatives.
- 3. Lluitar efectivament contra l'evasió i elusió fiscals mitjançant una llei que inclogui, entre altres coses:**
 - a. Una llista negra espanyola de paradisos fiscals actualitzada, objectiva i ambiciosa, elaborada sense interferències polítiques, basada en criteris objectius que tinguin en compte més enllà de la transparència, les pràctiques nocives. La simple aplicació directa de la llista europea ens portaria a una llista insuficient i inefectiva, de la qual quedarien fora els paradisos fiscals principals i més reconeguts.
 - b. Garantir que les grans empreses paguen un tipus efectiu suficient i just sobre els seus beneficis empresarials amb sancions per a les empreses que no el compleixin.
 - c. Aplicar de manera temporal un impost als serveis digitals de grans empreses tecnològiques, que avui escapen a l'impost aprofitant-se de la insuficiència i les debilitats del disseny internacional. L'impost ha de tenir caràcter suficient i temporal, fins que s'arribi a un consens global en la propera fase de la reforma del sistema fiscal internacional. El Govern d'Espanya ha de tenir una posició de lideratge en aquest nou paquet de reformes, que garanteixi una reorientació més transformadora i la veu dels països en desenvolupament en igualtat de condicions.
 - d. Incrementar la transparència sobre les pràctiques empresarials fent obligatori, per a totes les grans empreses de tots els sectors, publicar l'informe país per país (conegut com a *Country by Country Report*).
 - e. Suprimir la figura jurídica ETVE (empreses de tinença de valors estrangers) i tots els privilegis fiscals que comporta i recuperar un major control sobre el funcionament de les SICAV per evitar el frau en la seva utilització.

NOTES

- ¹La conclusió és la mateixa tant si analitzem índexs sintètics de desigualtat com l'índex de Gini (avaluats sobre la renda, abans i després de la intervenció redistributiva de l'Estat), com si es miren altres indicadors relatius com l'Índex de Palma.
- ²El coeficient de Gini és el mètode de mesurament de la desigualtat més conegut i en el qual una puntuació de 0 reflectiria una igualtat total (a cada persona li correspon la mateixa porció), i una puntuació d'1 (o 100) significaria que una sola persona és propietària de tot. Per tant, un Gini més petit és preferible i el seu augment implica l'augment de la desigualtat. Dades d'Eurostat referides al coeficient de Gini de l'ingrés disponible equivalent en 2017. Disponible en http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en
- ³L'índex de Palma estableix la relació entre el percentatge de renda obtingut pel 10% més ric de la població amb el percentatge de renda obtingut pel 40% més pobre de la població. Es basa en l'evidència que els decils 5 a 9 solen obtenir al voltant de la meitat de la renda nacional, i representa una mesura de la polarització de rendes més precisa que l'índex de Gini.
- ⁴Càlculs realitzats considerant l'índex de Gini de l'ingrés disponible equivalent, considerant la reducció anual mitjana durant els anys de creixement econòmic entre 2014 i 2017 i la diferència entre els nivells observats en 2007 i 2017. Disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en
- ⁵Càlculs elaborats a partir de les dades de Credit Suisse. (2018). World Wealth Report Databook. Per a més informació es pot consultar la nota metodològica: <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/private-wealth-or-public-good-620599>
- ⁶Kinght Frank. (2018). The Wealth Report. The global perspective on prevalgui property and investment. 2018 Edition. Disponible a: <https://content.knightfrank.com/resources/knightfrank.com/wealthreport2018/the-wealth-report-2018.pdf>
- ⁷Dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA) de l'INE entre el tercer trimestre del 2017 i el tercer trimestre del 2018. Dades disponibles a: <http://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=4183>.
- ⁸ED Gould and A. Hijzen. (2016). Growing Apart, Losing Trust? The Impact of Inequality on Social Capital, IMF Working Paper WP / 16/176. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16176.pdf>; P. Fajnzylber, D.Lederman and N. Loayza. (2002). Inequality and Violent Crime. Journal of Law and Economics, 45 (1): 1-40. https://econpapers.repec.org/article/ucpjlawec/v_3a45_3ay_3a2002_3ai_3a1_3ap_3a1-40.htm; R. Wilkinson and K. Pickett. (2009). The Spirit Level. London: Penguin; J. Ostry, A. Berg and C. Tsangaries. (2014). 'Redistribution, inequality and growth'. IMG Staff Discussion Note, SDN / 14/02. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1402.pdf>
- ⁹ Per realitzar aquests càlculs s'han utilitzat les dades de distribució de la renda procedents d'Eurostat - enquesta EU-SILC disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di01&lang=en i per a la Renda Bruta Disponible s'ha utilitzat el Quadre 16.1 del Butlletí Estadístic del Banc d'Espanya, disponible a <https://www.bde.es/webbde/es/estadis/infoest/bolest16.html>
- ¹⁰Dades d'Eurostat referides a la distribució dels ingressos per decils, enquesta EU-SILC. Disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di01&lang=en
- ¹¹Dades d'Eurostat referides a la distribució dels ingressos per decils, enquesta EU-SILC. Disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di01&lang=en
- ¹²Vegeu Goerlich, FJ (2016). Distribució de la renda, crisi econòmica i polítiques redistributives, Fundació BBVA, Bilbao. Disponible a: https://www.fbbva.es/wp-content/uploads/2017/05/dat/DE_2016_IVIE_Distribucion_de_la_renda.pdf Vaques-Soriano, C. i Fernández-Macías, I. (2017). Income inequalities and employment patterns in Europe before and after the Great Recession. Disponible a: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1663en.pdf
- ¹³La mateixa OCDE, en el seu recent estudi econòmic d'Espanya, publicat al novembre de 2018, destaca les debilitats de l'ocupació creada i la importància de la qualitat de l'ocupació per reduir la pobresa i la desigualtat. Disponible a: <http://www.oecd.org/economy/surveys/Spain-2018-OECD-overview-economic-survey.pdf>.
- ¹⁴ Dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE referits IV trimestre del 2007 i el IV trimestre del 2013. Disponible a: <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=4076&L=0>
- ¹⁵ Dades referides a l'índex de Gini de la renda equivalent disponible abans de transferències socials (coeficient of equivalised disposable income before social transfers (Pensions inclòs in social transfers) [ilc_di12b]
- ¹⁶Per ocupats, dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE. Disponible a: <http://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=4223&L=0> Per l'índex de Gini de mercat, dades d'Eurostat referides al coeficient de Gini de l'ingrés disponible equivalent abans de transferències socials (pensions incloses en transferències socials). Disponible en http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12b&lang=en
- ¹⁷Brindusa Anghel, Henrique Basso, Olympia Bover, José María Casado, Laura Hospido, Mario Izquierdo, Ivan A. Kataryniuk, Aitor Lacuesta, José Manuel Montero i Elena Vozmediano La desigualtat de la renda, el consum i la riquesa a Espanya. Disponible a: <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSerias/DocumentosOcasiones/18/descargar/Fich/do1806.pdf>
- ¹⁸Càlculs elaborats a partir de les dades de Credit Suisse. (2018). World Wealth Report Databook. Per a més informació, es pot consultar la nota metodològica: <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/private-wealth-or-public-good-620599>
- ¹⁹Les dades de riquesa de Credit Suisse consideren a tots els adults majors de 20 anys i no inclouen als nens (que se suposa que tenen una riquesa zero). No obstant això, Oxfam Internom té en compte als nens en les nostres estadístiques. En fer-ho, hem assumit que els nens estan distribuïts equitativament en cada segment de la població
- ²⁰Credit Suisse. (2018). World Wealth Report Databook. Per a més informació, es pot consultar la nota metodològica: <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/private-wealth-or-public-good-620599>
- ²¹Credit Suisse. (2018). World Wealth Report Databook. Per a més informació, es pot consultar la nota metodològica: <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/private-wealth-or-public-good-620599>
- ²²Ayala i Cantó (2018), Cicle econòmic, classes mitjanes i polítiques públiques, a 'Tercer informe sobre la desigualtat a Espanya', Fundació Alternatives, Madrid. Disponible a: <http://www.fundacionalalternativas.org/las-publicaciones/informes/3er-informe-sobre-la-desigualdad-en-espana-2018>
- ²³Dades Eurostat. Disponible a: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
- ²⁴Bàrcena i Moro (2018), Mobilitat d'ingressos a Espanya, a 'Tercer informe sobre la desigualtat a Espanya', Fundació Alternatives, Madrid. Disponible a:

<http://www.fundacionalalternativas.org/las-publicaciones/informes/3er-informe-sobre-la-desigualdad-en-espana-2018>

²⁵OCDE (2018), A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility. Disponible a: <http://www.oecd.org/social/broken-elevator-how-to-promote-social-mobility-9789264301085-en.htm>

²⁶ Ibid

²⁷ Ibidem

²⁸Ayala i Cantó (2018), Cicle econòmic, classes mitjanes i polítiques públiques, a 'Tercer informe sobre la desigualtat a Espanya', Fundació Alternatives, Madrid. Disponible a: <http://www.fundacionalalternativas.org/las-publicaciones/informes/3er-informe-sobre-la-desigualdad-en-espana-2018>

²⁹Cada grup correspon amb un nivell d'ingressos en relació amb la mitjana d'ingressos. Les persones més pobres ingressen menys del 75% de la mitjana, la classe mitjana-baixa del 75% al 125%, la mitjana-alta del 125% al 200% i la més rica supera el 200% de la mitjana.

³⁰Ayala i Cantó (2018), Cicle econòmic, classes mitjanes i polítiques públiques, a 'Tercer informe sobre la desigualtat a Espanya', Fundació Alternatives, Madrid. Disponible a: <http://www.fundacionalalternativas.org/las-publicaciones/informes/3er-informe-sobre-la-desigualdad-en-espana-2018>

³¹El 1973, l'índex de Gini era de 0,37 i va anar baixant fins arribar el 2008 a 0,32, moment en què va tornar a pujar fins a 0,347. Més dades disponibles a <https://www.elblogsalmon.com/economia/el-indice-de-gini-en-espana-a-nivel-de-1995-y-aumentando-las-desigualdades>

³²Taxa de pobresa mesura com a percentatge de llars que no arriben al 60% de la mitjana d'ingressos. Dades d'Eurostat. Disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en

³³Dades Eurostat. Disponible a: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

³⁴Ayala i Cantó (2018), Cicle econòmic, classes mitjanes i polítiques públiques, a 'Tercer informe sobre la desigualtat a Espanya', Fundació Alternatives, Madrid. Disponible a: <http://www.fundacionalalternativas.org/las-publicaciones/informes/3er-informe-sobre-la-desigualdad-en-espana-2018>

³⁵Banc Mundial, (2018), A Fair Progress? Economic Mobility across Generation around the World. Disponible a: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/28428/9781464812101.pdf>

³⁶OCDE (2018), A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility. Disponible a: <http://www.oecd.org/social/broken-elevator-how-to-promote-social-mobility-9789264301085-en.htm>

³⁷ Ibidem

³⁸ Dades d'Eurostat referides al coeficient de Gini de l'ingrés disponible equivalent en 2017. Disponible en http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12&lang=en

³⁹ Márques (2015), La mobilitat social a Espanya.

⁴⁰ Ibidem

⁴¹Banc Mundial (2016), Taking on Desigualtats. Disponible a: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25078/9781464809583.pdf>

⁴² Carabaña, (1999), Dos estudis sobre mobilitat intergeneracional, Fundació Argentaria, Visor, Madrid.

⁴³Márques (2015), La mobilitat social a Espanya. OCDE (2018), A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility. Disponible a: <http://www.oecd.org/social/broken-elevator-how-to-promote-social-mobility-9789264301085-en.htm>

⁴⁴ Five minutes with John Goldthorpe: "More equal la mobilitat chances are unlikely to be achieved without having a generally more equal society. London Schools of Economics and political Science. Disponible a: <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/5-minutes-with-john-goldthorpe/>

⁴⁵Oxfam Intermón (2018), Realitat o ficció? La recuperació econòmica en mans d'una minoria. Disponible a: <https://oxfamintermon.s3.amazonaws.com/sites/default/files/documentos/files/recuperacion-economica-una-minoria.pdf>

⁴⁶ Bourdieu (1997), Capital cultural, escola i espai social

⁴⁷Banc Mundial, (2018), A Fair Progress? Economic Mobility across Generation around the World. Disponible a: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/28428/9781464812101.pdf>

⁴⁸ Dades d'OCDE 2012. Disponibles en: <https://stats.oecd.org/>

⁴⁹Dades d'Eurostat. Disponibles en: https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_40&plugin=1

⁵⁰ La Llei General d'Educació, o Llei Villar Palasí, de 1970, amplia el període d'educació obligatòria i gratuïta fins als 14 anys, va crear la formació professional i tenia com a objectiu universalitzar l'accés a la universitat.

⁵¹Cedefop European skills and jobs survey. Disponible a: <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/european-skills-and-jobs-esj-survey/access-to-data> http://www.cedefop.europa.eu/files/3075_en.pdf

⁵² Márques (2015), La mobilitat social a Espanya

⁵³Eurostat. Disponible a: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Europe_2020_indicators_-_employment#Labour_market_prospects_of_younger_people_are_improving_in_the_EU

⁵⁴ La hi devem a Michael Spence, premi Nobel d'Economia, (al costat Stiglitz i Akerlof, el 2001).

⁵⁵Vicente Castelló Roselló, (2018, febrer), 'És un problema la sobrequalificació?', Cinc dies. Disponible a: https://cincodias.elpais.com/cincodias/2018/02/20/midiero/1519140774_059894.html

⁵⁶OIT (2018), Informe Mundial sobre Salaris 2018/2019: Què hi ha darrere de la bretxa salarial de gènere. Disponible a: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-wage-report/WCMS_650653/lang-es/index.htm

⁵⁷ Estadístiques del Servei Públic d'Ocupació (SEPE)

⁵⁸ Estadístiques del Servei Públic d'Ocupació (SEPE). Disponibles en: https://www.sepe.es/contenidos/observatorio/mercado_trabajo/3017-1.pdf

⁵⁹Ayala i Cantó (2018), Cicle econòmic, classes mitjanes i polítiques públiques, a 'Tercer informe sobre la desigualtat a Espanya', Fundació Alternatives, Madrid. Disponible a: <http://www.fundacionalalternativas.org/las-publicaciones/informes/3er-informe-sobre-la-desigualdad-en-espana-2018>

⁶⁰ Ibidem

⁶¹ Ibidem

⁶²Cárdenas i Herrero (2018), Determinants soci-institucionals de la distribució de la renda. El cas d'Espanya (1987-2015), ICEI, Madrid

⁶³ Ibidem

⁶⁴Dades a 2016, obtinguts del Butlletí econòmic 3/2017, Banc d'Espanya. Disponible a: <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/descargar/17/T3/Fich/be1703.pdf>

⁶⁵Fons Monetari Internacional, (2017), Country Report No 17/319. Staff report; and Statement by the Executive Director for Spain. Disponible a: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2017/10/06/Spain-2017-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-Executive-45319>

⁶⁶ Ibidem

- ⁶⁷Dades a 2016, obtinguts del Butlletí econòmic 3/2017, Banc d'Espanya. Disponible a: <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/descargar/17/T3/Fich/be1703.pdf>
- ⁶⁸Funcas (2018), Com es reparteixen els beneficis de les empreses. Disponible a: <http://blog.funcas.es/como-se-reparten-los-beneficios-de-las-empresas/>
- ⁶⁹Oxfam Intermón (2018), Realitat o ficció? La recuperació econòmica en mans d'una minoria. Disponible a: <https://oxfamintermon.s3.amazonaws.com/sites/default/files/documentos/files/recuperacion-economica-una-minoria.pdf>
- ⁷⁰Juan J. Fernández, (2017), Evolució comparada de la pobresa infantil, juvenil i de la gent gran a Europa
Disponible a: <https://observatoriosociallacaixa.org/-/evolucion-comparada-de-la-pobreza-infantil-juvenil-y-de-los-mayores-en-euro-1>
- ⁷¹Taxa de pobresa mesura com a percentatge de llars que no arriben al 60% de la mitjana d'ingressos.
- ⁷²Dades Eurostat. Disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_exp_sum&lang=en
- ⁷³Dades Eurostat. Disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps01&lang=en
- ⁷⁴Consell Econòmic i Social d'Espanya (2017), Polítiques Públiques per a Combatre la Pobresa a Espanya. Disponible a: <http://www.ces.es/documents/10180/4509980/Inf0117.pdf>
- ⁷⁵FOESSA (2016), Informe anual. Expulsió social i recuperació econòmica
- ⁷⁶OCDE (2018), Economic Survey, Spain. Disponible a: <http://www.oecd.org/economy/surveys/Spain-2018-OECD-overview-economic-survey.pdf>
- ⁷⁷Informe Anual de Recaptació Tributària 2017, disponible a: https://www.agenciatributaria.es/static_files/AEAT/Estudios/Estadisticas/Informes_Estadisticos/Informes_Anuales_de_Recaudacion_Tributaria/Ejercicio_2017/IART17.pdf. En termes reals, ajustats per l'IPC, el nivell d'ingressos tributaris en 2008 va ser de 193,2 mil milions d'euros, molt semblant al de 2017
- ⁷⁸Mentre que el 2009 la recaptació a través de l'IVA representava un 3,9% del PIB, el 2017 va augmentar fins a arribar al 6,5%. Font Eurostat, dades disponibles a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-471199_QID_16F5407D_UID_-3F171EB0&layout=TIME.C.X.0;GEO.L.Y.0;UNIT.L.Z.0;SECTOR.L.Z.1;NA_ITEM.L.Z.2;INDICATORS.C.Z.3;&zSelection=DS-471199UNIT_PC_GDP;DS-471199NA_ITEM_D211;DS-471199INDICATORS_OBS_FLAG;DS-471199SECTOR_S13_S212;&rankName1=UNIT_1_2_-1_2_&rankName2=SECTOR_1_2_-1_2_&rankName3=INDICATORS_1_2_-1_2_&rankName4=NA-ITEM_1_2_-1_2_&rankName5=TIME_1_0_0_0_&rankName6=SEO_1_2_0_1_&sortC=ASC_-1_FIRST&rStp=&cStp=&rDCh=&CDCH=&RDM=true&CDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=NONE&time_most_recent=false&lang=A&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23%23%23%23%23%23
- ⁷⁹Dades disponibles a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-471199_QID_-44EDDA88_UID_-3F171EB0&layout=TIME.C.X.0;GEO.L.Y.0;UNIT.L.Z.0;SECTOR.L.Z.1;NA_ITEM.L.Z.2;INDICATORS.C.Z.3;&zSelection=DS-471199UNIT_PC_GDP;DS-471199NA_ITEM_D2_D5_D91_D61_M_D995;DS-471199INDICATORS_OBS_FLAG;DS-471199SECTOR_S13_S212;&rankName1=UNIT_1_2_-1_2_&rankName2=SECTOR_1_2_-1_2_&rankName3=INDICATORS_1_2_-1_2_&rankName4=NA-ITEM_1_2_-1_2_&rankName5=TIME_1_0_0_0_&rankName6=GEO_1_2_0_1_&sortC=ASC_-1_FIRST&rStp=&cStp=&rDCh=&CDCH=&RDM=true&CDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=FIXED&time_most_recent=false&lang=A&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23%23%23%23%23%23
- ⁸⁰Informe Anual de Recaptació Tributària 2017, disponible a: https://www.agenciatributaria.es/static_files/AEAT/Estudios/Estadisticas/Informes_Estadisticos/Informes_Anuales_de_Recaudacion_Tributaria/Ejercicio_2017/IART17.pdf.
- ⁸¹Els impostos especials inclouen aquells tributs sobre l'alcohol i begudes derivades, sobre la cervesa, sobre productes intermedis, sobre els hidrocarburs, les labors del tabac i el carbó
- ⁸²Els elements considerats per calcular aquesta progressivitat són: els tipus marginals màxims i mínims i els nivells renda exempts en l'IRPF, el tipus impositiu en l'IS i l'estructura impositiva, i les exempcions de l'IVA. Més informació sobre aquest indicador en M. Lawson i M. Martin. (2018). Commitment to Reducing Inequality index 2018. Oxfam and Development Finance International. www.inequalityindex.org i <https://www.oxfam.org/en/research/commitment-reducing-inequality-index-2018>. DOI: 10.21201 / 2018.3415
- ⁸³Una explicació més detallada d'aquest càlcul es pot trobar a: C. Mariotti et al. (2018). The Commitment to Reducing Inequality index 2018. Methodology. Disponible a: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620553/rr-commitment-reducing-inequality-2018-091018-methodology-en.pdf>
- ⁸⁴Càlculs elaborats per l'Autoritat Independent de Responsabilitat Fiscal - AIREF. Gràfic disponible a: <https://twitter.com/joseluisescriva/status/1037290055801491456>
- ⁸⁵Entre 2009 i 2016, el total de filials en paradisos fiscals del conjunt d'empreses de l'IBEX35 s'ha multiplicat gairebé per 4. Durant aquests 7 anys, s'han constituït en mitjana 103 noves filials a l'any en paradisos fiscals, o el que és el mateix, una nova filial cada tres dies. Més informació a M. Alba, S. Ruiz i L. Marcos. (2017). Diferències abismals: el paper de les empreses de l'IBEX-35 en la desigualtat. Disponible a: <https://www.oxfamintermon.org/sites/default/files/documentos/files/informe-diferencias-abismales.pdf>
- ⁸⁶D'acord amb el tercer informe de l'Observatori sobre el repartiment dels impostos entre les llars espanyoles de FEDEA <http://documentos.fedea.net/pubs/eee/eee2018-14.pdf>
- ⁸⁷Disponible a: <http://documentos.fedea.net/pubs/eee/eee2018-14.pdf>
- ⁸⁸Els determinants socials de la salut es defineixen, segons l'Organització Mundial de la Salut, com les circumstàncies en què les persones neixen, creixen, viuen, treballen i envellen, resultat totes elles d'una distribució desigual dels diners i del poder. Una distribució que, segons aquesta mateixa organització internacional, depèn de les polítiques adoptades i incideix en estadis de millor o pitjor salut.
- ⁸⁹Dades de l'Enquesta Nacional de Salut (2014). Disponible a: https://www.ine.es/dyns/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176784&menu=resultados&idp=1254735573175
- ⁹⁰Madrid Salut (2014), Estudi de Salut de la Ciutat de Madrid <https://www.madrid.es/UnidadesDescentralizadas/Salud/Publicaciones%20Propias%20Madrid%20salud/Ficheros/EstudioSaludCiudadMadrid2014.pdf>
- ⁹¹Dades de l'Enquesta Nacional de Salut (2014). Disponible a: https://www.ine.es/dyns/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176784&menu=resultados&idp=1254735573175
- ⁹²Fernández-Martínez B, Prieto-Flores ME, Joao Forjaz M, Fernández-Mayoralas G, Vermell-Pérez F, Martínez-Martín P. Self-perceived health status in older adults: regional and sociodemographic inequalities in Spain. Revista de Saúde Pública. 2012; 46 (2): pàg. 310-319.
- ⁹³EHLEIS, EH (2016). Esperança de vida saludable a Espanya. Retrieved 10 octubre 2018, from http://www.eurohex.eu/pdf/CountryReports_Issue10_translated/Espana.pdf
- ⁹⁴OCDE (2017) Preventing Ageing Unequally. Disponible a: <http://www.oecd.org/employment/preventing-ageing-unequally-9789264279087-en.htm>

⁹⁵ Urban HEART 'La salut a Barcelona' sobre el 2014 i que elabora l'Agència de Salut Pública.

⁹⁶Olalla i Novalbos (2016), Esperança de vida en néixer de la població dels barris de Madrid en el període 2009-2012. Disponible a: <http://madridsa-lud.es/estudio-de-salud-de-la-ciudad-de-madrid/> José Manuel Díaz Olalla

⁹⁷Fogli, Fed i Guerrieri (2018), The End of the American Dream? Inequality and Segregation in US cities. Universitat de Chicago. Disponible a: <https://faculty.chicagobooth.edu/veronica.guerrieri/research/Inequality-07-12-18.pdf>

⁹⁸Chetty and Hendren (2018), The Impacts of Neighborhoods on Intergenerational Mobility I: Childhood Exposure Effects. Disponible a: <https://www.nber.org/papers/w23001.pdf>

⁹⁹Fogli, Fed i Guerrieri (2018), The End of the American Dream? Inequality and Segregation in US cities. Universitat de Chicago. Disponible a: <https://faculty.chicagobooth.edu/veronica.guerrieri/research/Inequality-07-12-18.pdf>

¹⁰⁰Tammaru, Marcińczak, van Ham i Musterduente, (2015), Soci-Economic Segregation in European Capital Cities. Disponible a: <http://segregationeurope.tudelft.nl/>

¹⁰¹ Ibidem

¹⁰² Baròmetre del CIS, desembre 2017

¹⁰³Banc Mundial (2018), piecing Together the Poverty Trencaclosques. Disponible a: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30418/9781464813306.pdf>

¹⁰⁴Càlcul realitzat per Luis Cárdenas i Daniel Herrero en base a les dades de comptabilitat nacional. Cárdenas i Herrero (2018), Determinants socio-institucionals de la distribució de la renda. El cas d'Espanya (1987-2015), ICEI, Madrid

¹⁰⁵ Entesa com que els ingressos de la llar no arriben al 40% de la mitjana d'ingressos.

© Oxfam Intermón gener 2019

Aquest document ha estat elaborat per Liliana Marcos i Iñigo Macías. Els autors agraeixen la col·laboració i els comentaris d'Iñigo Macías, Lara Contreras, María Villanueva, Ricardo Magán, José María Vera, Carolina Gasca i Rodrigo Barahona en la seva elaboració. Forma part d'una sèrie de documents dirigits a contribuir al debat públic sobre polítiques humanitàries i de desenvolupament.

Per a més informació sobre els temes tractats en aquest document, si us plau poseu-vos en contacte amb msambade@oxfamintermon.org.

Aquesta publicació està subjecta a *copyright*, però el text pot ser utilitzat lliurement per a la incidència política i campanyes, així com en l'àmbit de l'educació i de la investigació, sempre que s'hi indiqui la font de forma completa. El titular dels drets d'autor sol·licita que qualsevol ús de la seva obra li sigui comunicat amb l'objecte d'avaluar-ne l'impacte. La reproducció del text en altres circumstàncies, o el seu ús en altres publicacions, així com en traduccions o adaptacions, es pot fer després d'haver obtingut permís i pot requerir el pagament d'una taxa. Heu de posar-vos en contacte amb msambade@oxfamintermon.org

La informació en aquesta publicació és correcta en el moment d'enviar-se a impremta.

OXFAM

Oxfam és una confederació internacional de 17 organitzacions que treballen juntes en més de 90 països, com a part d'un moviment global a favor del canvi, per construir un futur lliure de la injustícia que suposa la pobresa:

Oxfam Alemanya (www.oxfam.de)

Oxfam Austràlia (www.oxfam.org.au)

Oxfam-en-Bèlgica (www.oxfamsol.be)

Oxfam Canadà (www.oxfam.ca)

Oxfam França (www.oxfamfrance.org)

Oxfam GB (www.oxfam.org.uk)

Oxfam Hong Kong (www.oxfam.org.hk)

Oxfam Índia (www.oxfamindia.org)

Oxfam Intermón (www.oxfamintermon.org)

Oxfam Irlanda (www.oxfamireland.org)

Oxfam Itàlia (www.oxfamitalia.org)

Oxfam Japó (www.oxfam.jp)

Oxfam Mèxic (www.oxfammexico.org)

Oxfam Novib (www.oxfamnovib.nl)

Oxfam Nova Zelanda (www.oxfam.org.nz)

Oxfam Quebec (www.oxfam.qc.ca)

Per a més informació, escriviu a qualsevol de les organitzacions o aneu a www.oxfam.org.

Correu electrònic: advocacy@oxfaminternational.org

www.oxfamintermon.org

www.oxfamintermon.org

